

SZABADOS JÁNOS

EGY TOLMÁCS DIPLOMÁCIAI KÜLDETÉSBEN A NAGYVEZÍRNÉL

*Heinrich Julius Wachin (Wogin) beszámolója Köprülü Mehmed táborában való tartózkodásáról**

Bevezetés

II. Rákóczi György erdélyi fejedelem (1648–1660) lengyelországi hadjárata és annak következményei viszonylag feldolgozott témának számít a magyar történettudományban. Már a XIX. század folyamán is számos forráskiadás¹ és feldolgozás² tárgyalta a fejedelem vakmerő vállalkozását és annak a fejedelemség számára szomorú következményekkel járó utóéletét. Az utóbbi évtizedekben szintén megnőtt az érdeklődés a téma iránt,³ gondoljunk csak R. Várkonyi Ágnes,⁴ Gebei

* A tanulmány az MTA–SZTE Oszmán-kori Kutatócsoport munkájának keretében, az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-20-4-II kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült. Tanácsaikért és a szövegértelmezésben nyújtott segítségükért köszönettel tartozom Papp Sándornak és Anna Huemernek.

1 Forráskiadások a témában a teljesség igénye nélkül: *Bethlen*, 1829, 146–196. p.; TMÁO II., 441–462. p.; MHHS VIII. 213–221. p., 250–253. p.; MHHD XXIII. 281–661. p.; MHHD XXIV. 512–594. p.; EOE XI. 245–425. p.; EOE XII. 65–441. p.; ÉÉKH II. 258–472. p., 481–571. p.; *Szilágyi*, 1889. I–III.; *Óváry*, 1901. 138–157. p.; *Veress*, 1938. 304–352. p.;

2 Feldolgozások: *Bethlen*, 1829. 45–137. p.; EOE XI. 37–44. p.; EOE XII. 3–43. p.; ÉÉKH II. 228–257., 473–480. p.; *Szilágyi*, 1891. 172–208. p.; *Huber*, 1898. 7–24. p.

3 A forráskiadásokat lásd: *Szalárdi*, 1980. 304–642. p.; *Bethlen*, 1993. 24–69. p.; *Kraus*, 2008. 233–496. p.; *Tusor*, 2015. 297–390. p. passim; Feldolgozások a témában: *Kósa*, 1942. 115–157. p.; *Péter*, 1975. 123–145. p.

4 *R. Várkonyi*, 1978. 157–166. p.; *R. Várkonyi*. 1994.

Sándor,⁵ Papp Sándor,⁶ B. Szabó János,⁷ Sudár Balázs⁸ és Kármán Gábor⁹ munkásságára, akik mind II. Rákóczi György külpolitikájának egy-egy szegmensét dolgozták fel írásaikban. A közelmúltban szintén megjelent több, egy-egy apróbb részletet feldolgozó munka is az imént említett és más, a korszakkal foglalkozó történések tollából.¹⁰ Legfrissebben pedig B. Szabó János foglalta össze monográfiájában elemző módon az 1657 és 1662 közötti Erdéllyel kapcsolatos eseményeket.¹¹ Az 1658. évről szóló tanulmányok és forrásközlések száma is gyarapodott az utóbbi időben.¹² Jelen forrásközlés is az 1658. évi történésekhez kíván újabb adalékokkal szolgálni, hiszen az Annibale Gonzaga¹³ parancsára Köprülű

5 *Gebei*, 1992.; *Gebei*, 2004. 147–195. p.; *Gebei*, 2007. 133–227. p.; *Gebei*, 2013.

6 *Papp*, 1991. 21–25. p.; *Papp*, 2009. 146–170. p.

7 *B. Szabó*, 2001. 231–267. p.; *B. Szabó*, 2006.; *B. Szabó*, 2016.

8 *Sudár*, 2011. 888–895. p.; B. Szabó János és Sudár Balázs közös munkái: *B. Szabó–Sudár*, 2012. 1015–1016., 1035–1047. p.; *B. Szabó–Sudár*, 2013. 972–996. p.

9 *Kármán*, 2001; *Kármán*, 2006. 949–956., 968–971. p.; *Kármán*, 2011. 285–381. p.; *Kármán*, 2012.; *Kármán*, 2013. 100–108. p.; Újabban angol nyelven: *Kármán*, 2020. 199–250. p.

10 A forráskiadásokat a teljesség igénye nélkül lásd: *Németh*, 1996.; *Szabó*, 2008.; *Tusor*, 2015. 297–390. p. passim; *Szabados*, 2016d 268–270., 275–276. p.; A feldolgozásokat a teljesség igénye nélkül lásd: *Szabó*, 2012. 1099–1159. p.; *Toma*, 2012. 1168–1188. p.; *Hadnagy*, 2015.; *Kolczák*, 2017.; *Czigány*, 2017. 313–323. p.; *Kruppa*, 2019.; *Papp*, 2019.

11 *B. Szabó*, 2019.

12 Korábbi feldolgozások: *Hammer-Purgstall*, 1830. 34–35. p.; *Huber*, 1898. 7–14. p. Az 1658. évi eseményekkel elsősorban R. Várkonyi Ágnes, Papp Sándor és B. Szabó János foglalkoztak: *R. Várkonyi*, 1978.; *Papp*, 1991. 21–28. p.; *B. Szabó*, 2001.; *B. Szabó*, 2006.; *Papp*, 2009. 164–169. p.; Az utóbbi években több munka is megjelent, amely részben vagy egészében az 1658-as évvel foglalkozik: *Németh*, 1996.; *Szabó*, 2012. 1100–1101. p.; *Toma*, 2012. 1179–1183. p.; *B. Szabó–Sudár*, 2013. 983–988., 991–995. p.; Csak az elmúlt évben számos munka foglalkozott részben vagy egészében az 1658. év történéseivel: *Kruppa*, 2019. 72–81. p.; *Papp*, 2019.; *Szabados*, 2019a; *Várkonyi*, 2019. 177–178. p.; *Viskolcz*, 2019. 190–192. p.; *B. Szabó*, 2019. 103–205. p.

13 I. Lipót magyar király (1657–1705) majd német-római császár (1658–1705) távollétében Johann Rudolf Schmid zum Schwarzenhorn haditanácsos irányította a Bécsben hátrahagyott Haditanácsot, és ezt a címet addig kellett viselnie, míg a később a Haditanács alelnöki (1658–1665) majd elnöki (1665–1668) posztját is viselő bécsi városparancsnok (1643–1668) Annibale Gonzaga herceg vissza nem tért a császárvárosba. Vö. *Meienberger*, 1973. 129–130. p.; *Sienell*, 2001. 82–84. p.; Schmidről lásd még a 93. lábjegyzet irodalmát. A mindenkori uralkodó Bécsből való eltávozásakor általában kettévált az Udvari Haditanács és az Udvari Kamara is. Ez a jelenség nagyban lassította a kommunikációt. A Haditanács kapcsán vö.: *Pálffy*, 2006. 546–547. p.; *Szabados*, 2016b 567–573. p.; *Szabados*, 2018. 22. p.; *Brandl – Göncöl – Juhász – Marton – Szabados*, 2018. 115. p.

Mehmed nagyvezírhez (1656. szeptember 15. – 1661. október 31.)¹⁴ küldött Heinrich Julius Wachin/Wogin jelentése is számos adalékkal gyarapítja ismereteinket a történésekről.

Heinrich Julius Wachin (Wogin) és küldetése

Heinrich Julius Wachin/Wogin ún. *Sprachknabe*-ként (tolmácstanoncként) kezdte pályáját Alexander Greiffenklau (1643–1648)¹⁵ és Simon Reniger konstantinápolyi rezidensek (1649–1666)¹⁶ mellett, egészen 1651 második feléig maradt az oszmán fővárosban.¹⁷ Ezt követően az Udvari Haditanács tolmácsa lett, ő fordította le a beérkező oszmán nyelvű dokumentumokat. Egészen 1694-ben bekövetkezett haláláig szolgált tolmácsként, több alkalommal látott el diplomáciai küldetéseket is.¹⁸

Ilyen küldetéseként került sor 1658 nyár végén az Annibale Gonzagától kapott megbízatására is, miszerint a seregével Erdély felé közelítő Köprülü Mehmed táborába kellett mennie.¹⁹ A küldetés a páulüsi csata²⁰ és Barcsay Ákos jenői

14 Köprülü Mehmedről lásd: *Hadnagy*, 2010.; *Kolçak*, 2017.; *B. Szabó–Sudár*, 2013. 944., 969., 972–973., 981–982., 984., 987., 988–996. p.

15 Greiffenklaurlól és tevékenységéről lásd: *Cziráki*, 2015. 842–846. p.; *Cziráki*, 2016b passim; *Kovács*, 2015.; *Kovács*, 2016.; *Kovács*, 2018.

16 *Veltzé*, 1900.; *Cziráki*, 2014.; *Cziráki*, 2015. 852–853., 861–870. p.; *Papp*, 2016. 40–49. p.; *Tóth*, 2018. passim.

17 *Kerekes*, 2004. 1198., 1218–1219. p.; *Cziráki*, 2016a. 38. p.; Konstantinápolyból való távozására lásd: *Szabados*, 2016a. 204. p. A vonatkozó bejegyzést lásd: „*Aussetzung monatlicher 30 florenos für Hainrich Juli Waggin, welcher zu erlernung der orientalischen sprachen nacher Constantinopl anno 1644 geschickht und an jezo wider anhero gefordert worden.*” Az Udvari Haditanács az Udvari Kamarának. Bécs, 1651. december 23. ÖStA KA HKR Prot. Bd. 304. 1651. Reg. fol. 190v Nr. 81.

18 *Kerekes*, 2004. 1198–1199., 1218–1219. p.

19 Egy Gonzagától Köprülü Mehmednek címzett, Wachin/Wogin által kézbesítendő levél üdvözlő a Belgrádba érkező nagyvezírt, egyúttal értesítette őt a levél a császárválasztás végbemeneteléről és a felvonuló csapatok céljáról is. Annibale Gonzaga Köprülü Mehmednek, h. n. (in campo), 1658. július 28. ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 130. Konv. 2. fol. 51–53. latin piszkozat két példányban, német kivonattal.

20 A csatáról lásd: *Szalárdi*, 1980. 409–413. p.; *Márki*, 1896.; *B. Szabó*, 2001. 244–245. p.; *Szabados*, 2019a passim.

táborban történt fejedelmi kinevezése²¹ között valósult meg. Úgy tűnik, nem az Udvari Haditanács, hanem Gonzaga — aki nem sokkal ezt követően a Haditanács alelnöke lett — személyesen küldte őt oda, mert a lajstromkönyvekben csupán beérkező bejegyzésként szerepel augusztus 3-án kelt instrukciója²² majd további – állítása szerint a budai titkos levelezővel elküldött — jelentése és az alább közölt jelentésének rövid ismertetése is,²³ melyeket természetesen továbbítottak Bécsbe és a császárhoz is. Elképzelhető, hogy azért küldték éppen őt mint tolmácsot, hogy ne legyen kiszolgáltatva a törökök tolmácsainak. Wachin/Wogin 1658. augusztus 5-én indult Komáromból és szeptember elején tért vissza küldetéséből. Először Budán át Belgrádba majd Temesvárra ment, ahová augusztus 17-én érkezett meg és ott kapott audienciát a nemsokára szintén odaérkező nagyvezírtől

21 A kinevezésről lásd: *Németh*, 1996. 57–58., 64–80. p.; *Papp*, 1991. 23–28. p.; *Papp*, 2009. 167–169. p.; *Papp*, 2019.

22 „*Instruction für den Henrich Julio Wogin de dato 3. Augusti 1658., welcher zu der groß vezier abgeschikht worden.*” Wogin instrukciója. Komárom(?), 1658. augusztus 3. ÖStA KA HKR Prot. Bd. 318. 1658. Hint. Exp. fol. 200r Nr. 52.; „*Gonzaga Veldtmarschalkh von ... 3. Augusti 1658. ... die abschikhung deß Wogins zum groß vezier.*” Gonzaga a Hátrahagyott Haditanácsnak. Komárom(?), 1658. augusztus 3. ÖStA KA HKR Prot. Bd. 318. 1658. Hint. Exp. fol. 200v Nr. 58.; „*Gonzaga veldtmarschalkh vom 9. Augusti 1658. ... die abschickhung deß Wogin zum groß vezier*” Gonzaga a Hátrahagyott Haditanácsnak, Komárom(?), 1658. augusztus 9. ÖStA KA HKR Prot. Bd. 318. 1658. Hint. Exp. fol. 201v Nr. 67. „*Gehaimbe und Deputiere Ráth zu Wien vom 14. Augusti legen bey, waß der Hann[ibale] Gonzaga untern 9. eiusdem antwortt schreiben auf 25., 28., 30. Julii ... abschickhung des Wogins*” Hátrahagyott Titkos és Deputált tanácsosok a Jelenlévő Haditanácsnak. Bécs, 1658. augusztus 14. ÖStA KA HKR Prot. Bd. 318. 1658. Anw. Exp. fol. 337rv Nr. 7.

23 „*Wogin Heinrich Julius auß Ofen von 9. Augusti 1658. avisirt sovil er von der Türkhen vorhaben penetrieren khönnen.*” Wogin a Hátrahagyott Haditanácsnak. Buda, 1658. augusztus 9. ÖStA KA HKR Prot. Bd. 318. 1658. Hint. Exp. fol. 197v Nr. 33.; „*Veldtmarschalkh fürst Gonzaga von 11. Augusti 1658 ... und waß der Wogin berichtet.*” Gonzaga a Hátrahagyott Haditanácsnak. Komárom(?), 1658. augusztus 11. ÖStA KA HKR Prot. Bd. 318. 1658. Hint. Exp. fol. 196r Nr. 17; „*Geheime und Deputierte Ráth vom 17. Augusti ... legen ferners bey deß Wogin relation über sein verrichtung zu Ofen beim vesir und wessen derselbe sich über die straißferey beclagt.*” Hátrahagyott Titkos és Deputált tanácsosok a Jelenlévő Haditanácsnak. Bécs, 1658. augusztus 17. ÖStA KA HKR Prot. Bd. 318. 1658. Anw. Exp. fol. 338v Nr. 11.; „*Veldtmerschalkh Gonzaga von 5. Septembris communiciert deß groß veziers brief nebenst deß Wogins relation*” Gonzaga a Hátrahagyott Haditanácsnak. Komárom(?), 1658. szeptember 5. ÖStA KA HKR Prot. Bd. 318. 1658. Hint. Exp. fol. 221r Nr. 5; „*...des Wogins relation, welcher vom großvesir zurück kommen, auß welcher erscheinet, daß der groß vesir vor Jeneö geruckht und selbige zu belegern angefangen.*” Hátrahagyott Titkos és Deputált tanácsosok a Jelenlévő Haditanácsnak. Bécs, 1658. szeptember 7. ÖStA KA HKR Prot. Bd. 318. 1658. Anw. Exp. fol. 344v Nr. 40.

augusztus 22-én. Az audiencia mondhatni formális volt, csak köszöntésből és a szokásos kötelező párbeszédéből állt, ami – mint alább olvasható — az uralkodó és Gonzaga hogyléte és a Német-római Birodalom helyzete felőli érdeklődést, a nagyvezír üdvözlését és a végvidékiekre való panaszt és a béke megtartására való kölcsönös törekvést tartalmazta, de az akkor zajló konkrét ügyek — mint például Erdély megregulázásának kérdése vagy a Velence ellen tervezett szárazföldi hadjárat — nem kerültek elő. A nagyvezír ekkor már tudta — és erről jelentése alapján Wachin/Wogin is tudomást szerzett időközben —, hogy a szultán visszarendelte őt Konstantinápolyba.²⁴ A tolmács augusztus 24-én indult vissza Temesvárról, Belgrádból pedig 27-én indult tovább, majd szeptember 2-án hagyta el Budát. Úgy tűnik, I. Lipót még egy küldetést szánt volna neki — vagy egy másik diplomatának — 1658-ban a török és tatár csapatok határátlépési tilalma kapcsán, azonban nem tudni, erre végül sor került-e.²⁵ Wachin/Wogin küldetésének eredményeit az Udvari Haditanácsból továbbították Wesselényi Ferenc nádornak (1655–1667)²⁶ is Köprülü Mehmed Gonzagának szóló levelével együtt.²⁷

A dokumentum forrásértéke

A jelentés nem ismeretlen a korszak kutatói számára,²⁸ és több szempontból is nagy forrásértékkel rendelkezik. Az egyik legfontosabb az, hogy Köprülü Meh-

24 Az okokról lásd: *B. Szabó–Sudár*, 2013. 988–992. p.; *B. Szabó*, 2019. 157–158. p.

25 Az alábbi bejegyzést található a Haditanács lajstromkönyvében: „...umb bestellung der brief an den Reniger, damit er an der Porten andte, daß die Türkhen und Tartern nicht über der sübenbürgische confinen streiffen, weillen aber zu zweiffen, ob der Reniger beym groß vezier, so soll der Marches Gonzaga den Wogin oder eine andere persohn zu dem endt abfertigen.” I. Lipót a Hátrahagyott Haditanácsnak, Molk(Melk?), 1658. szeptember 27. ÖStA KA HKR Prot. Bd. 318. 1658. Hint. Exp. fol. 228v Nr. 55.

26 Wesselényi Ferencről és II. Rákóczi Györgyhöz való viszonyulásához lásd: *Várkonyi*, 2008.; *Várkonyi*, 2009.; *Várkonyi*, 2019.

27 Bécsben Hátrahagyott Titkos és Deputált Tanácsosok Wesselényi Ferencnek. Bécs, 1658. szeptember 11. MNL OL E 199 1. d. 1. cs. 4. fasc. fol. 44.; Köprülü Mehmed Annibale Gonzagának (olasz fordítás), Temesvár, d. n. (1658. augusztus vége). MNL OL E 199 1. d. 1. cs. 4. fasc. fol. 45–46.

28 A kutatók a szövegben található, Köprülü Mehmed Rákócziak iránt táplált régi gyűlöletére való utalás miatt, és az oszmán hadsereg adatai és vonulási útvonala kapcsán hivatkoztak a jelentésre. Vö.: *Hadnagy*, 2010. 109–110. p.; *Hadnagy*, 2015. 198., 212–219., 269–270., 361–363., 372. p.; *Kolçak*, 2017. 71–72. p.

med teljes titokban tartotta valódi szándékát hadjárata célját illetően,²⁹ hiszen a jelentés tanúsága szerint Wachinnak/Woginnak sem sikerült pontos információkhoz jutnia a nagyvezír terveiről az audiencián, csak – amint már említettem – később derült fény arra, hogy augusztus elején parancsba kapta, hogy rövid időn belül vissza kell térnie Konstantinápolyba.³⁰

Egy másik, korántsem elhanyagolható információ a II. Rákóczi György diplomáciai próbálkozásait tartalmazó hír, amiből teljesen egyértelműen kirajzolódik, hogy a fejedelem ekkor két vasat tartott a tűzbe. Wachin/Wogin jelentése szerint ugyanis a konstantinápolyi császári tolmács (1645/1646–1669), később portai főtolmács (1669–1673) Panajoti³¹ megmutatta neki Rákóczi nagyvezírnek címzett könyörgő leveleit, amelyekben a lázadó fejedelem bocsánat esetén felajánlotta katonai segítségét Köprülü Mehmednek egy keresztény hatalmak elleni hadjáratához. Ez abból a szempontból érdekes, hogy R. Várkonyi Ágnes kutatásai alapján a fejedelem I. Lipótnak is hasonló ígéreteket tett a császárválasztáskor, csak ellenkező előjellel,³² és a Haditanács bejegyzései alapján Rákóczi később ráadásul teljesen parallel folytatta ezt a két irányú megvezetést.³³ A Habsburg-fél az adatok alapján mindazonáltal valószínűleg tisztában volt a fejedelem kettős játékával és nem óhajtottak segítségére sietni.³⁴ Bár a nagyvezír a személyes megjelenés esetén valóban felajánlotta a megbocsátást — aminek szintén tudatában voltak

29 A hadjáratról részletesebben lásd: *Hadnagy*, 2015.

30 A parancsról Evlia Cselebi is tudott. Idézi: *Papp*, 1991. 23. p.

31 Nikúsziosz Panajótész tolmács életére és tevékenységére lásd: *Hering*, 1994.; *Janos*, 2005–2006.; *Cziráki*, 2015. 843–844. p.; *Cziráki*, 2016a. 26–28., 38. p.

32 I. Lipót azonban megválasztása után azonnal tudatta Köprülü Mehmeddel, hogy nem kívánja felrúgni a fennálló békét. *R. Várkonyi*, 1978. 161–166. p.; Lásd még összefoglalóan a helyzetről: *Papp*, 2009. 166–167. p.; *B. Szabó*, 2019. 117–139. p.

33 „*Er, Rakoczy offeriert teutsche besatzung in Jeneö, Varad, Konar [Kövár, SZ. J.], Szatmar, Kallo und Hurez [Huszt? SZ. J.] einzunehmen, wan ihr Majestät helfen, wolte Sibenbürgen, Moldaw und Wallachey die waffen ergreifen.*” Hátrahagyott Titkos és Deputált tanácsosok a Jelenlévő Haditanácsnak. Bécs, 1658. augusztus 21. ÖStA KA HKR Prot. Bd. 318. 1658. Anw. Exp. fol. 339v Nr. 18.

34 „*...des Rakoczy protestation und kleinmuetigkeit, auch angebotene einnemmung in Jeneö und andere plaz besatzung und begehre hilff. Deß groß vesir dem Ragoczy gethane versprechen demselben perdon zu erlangen. Die deputierte finden nicht für ratsamb dem Rakoczy zu assistiern, noch die beehrte 600 mann in Jeneö oder anderstwo zulassen.*” Hátrahagyott Titkos és Deputált tanácsosok a Jelenlévő Haditanácsnak. Bécs, 1658. augusztus 30. ÖStA KA HKR Prot. Bd. 318. 1658. Anw. Exp. fol. 342v–343r Nr. 33.; Rákóczi ugyanezt a kettős játékot üzte 1653-ban is a Moldva elleni hadjáratkor, csak akkor a budai pasa és a lengyel király irányában. Vö.: *Szabados*, 2016d. 265. p.

Bécsben az imént idézett bejegyzés alapján —, tehát ezen a ponton még úgy tűnik, lehetséges lett volna, hogy Rákóczi bocsánatot nyerjen. Viszont a fejedelem — mivel a nagyvezír várható távozása miatt újból „levegőhöz juthatott” — nem élt a lehetőséggel, hanem inkább az ellenállást választotta.³⁵

Wachin/Wogin azt is közölte, hogy a törökök némi csodálkozással és egyúttal örömmel vették tudomásul, hogy I. Lipót még nem vette vissza a két vármegyét (Szabolcsot és Szatmárt), amelyeket még I. Rákóczi Györgynek adtak a linzi békében úgy, hogy örökíthette is azokat.³⁶ Valószínű arra apelláltak a törökök, hogy mivel új fejedelem lett Erdélyben, aki nem a Rákóczi-dinasztiához tartozik, ezért érvényét veszítette a szerződés és a Habsburgok visszavehetnék a két vármegyét. Az újabb kutatások szerint korábban már az egri püspök is sürgette a visszavételt és maga Rákóczi ajánlotta fel Nádasdy Ferenc országbírón (1655–1671)³⁷ keresztül a két vármegye visszaadását.³⁸ Az uralkodó azonban valószínűleg ezt nem merte ekkor megkockáztatni egy esetleges háború kirobbanásától féltve, hiszen Gonzaga serege is ekkor Komárom közelében állomásozott.

Nem elhanyagolhatók azok az információk sem, amikhez Wachin/Wogin a táborban jutott hozzá. Feltehetően részben emiatt is küldték, hiszen tolmácsként értekezhetett a törökökkel is, nem csak az őt köszöntő Hüszejn csasz budai tolmács³⁹ révén juthattak birtokába az adatok. A leglényegesebbek közülük a nagyvezír táboráról szóló létszámadatok. Megtudhatjuk, hogy a portai janicsárok jelen voltak agájukkal együtt, illetve a szpáhik egy része is, azonban gyengébben felszerelve. Az oszmán haderővel kapcsolatos információkat már kimerítően elemezte disszertációjában Hadnagy Szabolcs.⁴⁰

Szintén érdekes adalék, hogy gyakorlatilag az egész udvar a nagyvezírral mozgott, csak a szultán közvetlen környezete maradt a fővárosban. Ez minden-

35 B. Szabó–Sudár, 2013. 992. p.; B. Szabó, 2019. 158–159. p.

36 A vármegyék kérdéséről lásd: Papp, 2009. 124–130. p.; Kármán, 2011. 140–147. p.

37 Nádasdy Ferencre és az 1658. évben betöltött szerepére lásd: Toma, 2012.; Viskolcz, 2019. 190–192. p.

38 Toma, 2012. 1176., 1181. p.; B. Szabó, 2019. 136. p.

39 Az Alexander Fischer néven Bécsben született renegát tolmács sok szolgálatot tett mind a Habsburg mind az erdélyi diplomatáknak. Életére és tevékenységére lásd: Szabados, 2016c. 81–89. p.; Szabados, 2018. 52–57, 62–64, 68–71, 78–82, 90–98, 104–109, 110–121, 126–134, 149–153, 154–180. p.

40 Hadnagy, 2015. 196–221. p.

képpen Köprülü Mehmed politikai súlyát mutatja, még akkor is, ha ekkor még nem volt teljes mértékben szilárd a pozíciója.⁴¹

Az utóiratban megemlíti a tolmács, hogy Johann Friedrich Metzger jelentése⁴² korrekcióra szorul, mert Wachin/Wogin értesülései szerint messze nem érte akkora veszteség az oszmánokat, mint amit a korábbi jelentés tartalmaz. A több helyről összegyűjtött információk szerint csak az előőrs csapott össze Rákóczi csapataival és a magyar renegát és korábbi diplomata Haszán aga/pasa⁴³ és még ötven katona veszett oda a törökök részéről, Rákóczi katonái között pedig Wachin/Wogin értesülései szerint voltak nők is, akiket foglyul ejtettek a törökök. Mindenesetre az 1658. július 6-án lezajlott párlúlesi csata a legújabb kutatások szerint igen nagy oszmán veszteséggel végződhetett, tehát lehetett valamennyi igazság Metzger információiban, mert más források is nagy veszteséget emlegetnek.⁴⁴ Úgy tűnik, Haszán pasa az összecsapás előtt még küldött üzenetet Johann Rudolf Schmidnek, amelyet Johann Friedrich Metzger kézbesített neki.⁴⁵

41 Köprülü Mehmed pozíciójának megszilárdításáról lásd: *B. Szabó–Sudár*, 2013. 972–973., 981–982., 988–991. p.; A hadjárat résztvevőit részletezve lásd: *Hadnagy*, 2015. 180–221. p.

42 Johann Friedrich Metzger 1658. június végén és július elején járt a budai pasa táborában. Metzgerrel és említett küldetéséről részletesebben, valamint jelentését és az azzal kapcsolatos opiniót lásd: *Szabados*, 2019a. 288–289., 292–310., 314–319. p.

43 Haszán agáról/pasáról, aki elképzelhető, hogy temesvári pasa is volt ekkor, lásd: *B. Szabó–Sudár*, 2013. 947., 984., 992. p.; *Papp*, 2016. 41., 44–48. p.; *Tóth*, 2018. 254–255., 258., 260–262. p.; Szükségesnek tartom ugyanakkor megjegyezni, hogy amennyiben – miként a szakirodalomban szerepel — Haszán ekkor temesvári pasa lett volna, feltehetően mind Metzger mind Wachin/Wogin megemlítették volna jelentésükben ezt az információt. Metzger azonban mindig név nélkül említette a temesvári pasát, Haszánt pedig nem kapcsolta össze a tisztséggel, sőt egy felsorolásban külön említette a temesvári pasát és Haszán pasát, és például a hajdani esztergomi Musztafa bég aktuális titulását is ismerte. Vö.: *Szabados*, 2019a. 301., 307. p.; Wachin/Wogin sem temesvári pasaként említi Haszánt, viszont temesvári pasát meg szintén említi tőle függetlenül. Ennyi idő alatt pedig aligha lett új pasa Temesvárott, vagy ha igen, akkor arról valószínű tudott volna a tolmács is és említette volna. *Hadnagy Szabolcs* adatai szerint 1658. augusztus 5-én Csatalbas Musztafa pasa, 1658. augusztus 27-én pedig már Csangizáde Ali pasa volt a temesvári beglerbég. *Hadnagy*, 2015. 212–213. p.; Haszán 1650-ben elvileg címzetes temesvári pasai rangot kapott, amit küldetése után visszavontak. *Papp*, 2016. 45–46. p.; *Tóth*, 2018. 258. p.

44 A csata legújabb összefoglalását lásd: *B. Szabó*, 2019. 139–146. p.

45 Haszán pasa Johann Rudolf Schmidnek. h. n. (Lippa?), d. n. (1658. június vége/július eleje), olasz fordítás. ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 130. Konv. 2. fol. 3.; Mivel tudjuk, hogy Metzger Schmiddel is tartotta a kapcsolatot küldetése alatt, nagy valószínűséggel azért nem szerepel utalás a Gonzagának készített jelentésében erre a levélre. Vö.: *Szabados*, 2019b. 290. p. 23. lábjegyzet. A levélen feltehetőleg a beérkezés dátuma szerepel, amit az iratok rendezője

Az említetteken kívül gazdaságtörténeti adatokat is találhatunk a szövegben, amikor az áruk mértékét ecseteli Wachin/Wogin.⁴⁶

Közlési elvek

A szövegek átírásakor alapvetően a Lymbus 2003. évi számában lefektetett elveket alkalmaztam.⁴⁷ Attól csupán bizonyos esetekben tértem el vagy egészítettem ki azt. A császári és hercegi megszólítások előfordulásai esetében („Ihre/Ihro Kaiserliche Majestät”, „Ihro Majestät”, „Eure Fürstliche Gnade” és ragozott formáik) modern feloldást alkalmaztam. Az igék, főnevek, névmások és melléknévek végződésekként szereplő „-en” vagy „-er” végződéseket ugyanúgy a modern nyelvi szabályok szerint adtam vissza. A hivatkozott közlési elvekben szereplő tulajdonneveken kívül a népnéveket (pl. „Türckhen”, „Tartarn”) és a főnévként használt melléknévesült tulajdonneveket (pl. „Ragozisch”) és népnéveket („Tartar”, „Schwedisch”) is nagybetűvel írtam át. A szövegben található minden típusú rövidítést (pl. h. < „herr”/”herrn”, p. < per) a mai helyesírásnak megfelelően, értelemszerűen, külön jelölés nélkül oldottam fel. A szövegben előforduló nicht („nicht”/„niht”), nichts („nihts”) és a noch (noch/noh) szavakat mindig az adott helyen szereplő formában hagytam meg. A német ragozással ellátott latin/olasz kifejezéseket (pl. „penetriren”, „recognosciren”) magyarázó lábjegyzettel láttam el, ahol rövidítve szerepelt, ott feloldottam (pl. „artigl.” < „artiglieria”). A dátumokat minden esetben számmal írtam át, (az „anderten” esetében is 2. szerepel). A tőszámnevek esetében 12 alatt következetesen minden számot betűvel, 12 fölött pedig számmal írtam át, és az ezer feletti számok esetében pontot használtam (pl. 20.000). Az ½ írásmódot „ain halb”-ként szerepeltettem. Másolatról lévén szó, az esetleges másolási hibákat — helynevek elírása, véletlen betoldások — lábjegyzetben jelöltem.

összekeverhetett az irat ismeretlen keletkezési dátumával: „...portata dal dr. Merziger li 20. Luglio 1658.”

46 Erről és a hadsereg ellátásáról részletesebben lásd: *Hadnagy*, 2015. 294–346. p.

47 *Lymbus*, 2003. 373–374. p.

Heinrich Julius Wachin/Wogin jelentése Annibale Gonzagának

Keszegfalva, 1658. szeptember 5.

[1.] Augusztus 5-én indult Komáromból a Buschiere-regimentből mellé rendelt kapitánnyal és Karl futárral, és aznap este megérkeztek Esztergomba. Ott Ömer bég fogadta őket, aki másnap szemükre vetette az érsekújvári és székesfehérvári portyákat, amit a bég a nagyvezírnek is megírt. Wachin/Wogin szerint Érsekújvárnál a törökök lőttek először az őrségre, így arra készítették a magyarokat és németeket, hogy visszaűzzék őket.

[2.] Augusztus 6-án későn Budára értek és jelentkezett a kajmakámnál (aki ugyanakkor a budai pasa kincstartója is volt), augusztus 8-ra kapott időpontot audienciára, ahol a kajmakám a magyarok portyáira panaszkodott. Az audienciáról a budai titkos levelezőn keresztül tudósította már Annibale Gonzagát.

[3.] Augusztus 9-én elindult Budáról a mellé adott csauszokkal, Nándorfehérvár felé semmi különöst nem látott a Tovarnik (Felsőtárnok) környékén látható negyven ásott kutat és a letisztított terepet leszámítva. Kérdéseire azt a választ kapta, hogy a nagyvezír seregének készítik elő a terepet.

[4.] Augusztus 12-én délután Nándorfehérvárra (Belgrád) ért, ahol a rezidens (Simon Reniger) felől érdeklődött, azonban csak a tolmács Panajoti (Nikúsziosz Panajótész) volt a nagyvezír mellett, aki később azt mondta neki, hogy hiába hívta magával a nagyvezír Renigert, ő a császár engedélye nélkül nem akart mozdulni. A nagyvezír ekkor Pancsovánál tartózkodott, Wachin/Wogin megüzente neki érkezését Panajotin keresztül. A nagyvezír két csauszt küldött elé, hogy vigyék Temesvárra, ahová augusztus 17-én meg is érkezett. Ott a budai pasa üdvözölte, és elé küldte ajándékokkal Hüszejn csauszt vagyis Fischert, majd személyesen is üdvözölte, és a császárválasztásról érdeklődött, amiről a tolmács tájékoztatta a pasát. A nagyvezír augusztus 20-án érkezett Temesvárra, ahol a helyi katonaság fogadta. A budai pasa tizenhárom agájával audiencián volt aznap a nagyvezírnél, aki a két mérföldre lévő, a Magyarország és Erdély határánál lévő, a Maros folyó felett átívelő hídhoz küldte előre csapatait, hogy őrizzék azt. Utána küldött harminc ágyút is a hídhoz, köztük négy ostromágyút, amelyeket Belgrádból hoztak, és azokat Konstantinápolyból érkezettekkel pótolták.

[5.] Augusztus 22-én volt audiencián a nagyvezírnél, aki barátságos volt. Wachin/Wogin instrukciójának megfelelően járt el, tájékoztatta a nagyvezírt a császárválasztásról, a császár Bécsbe való érkezésével kapcsolatos kérdésre pedig azt válaszolta, hogy őfelsége hamarosan megérkezik oda. A nagyvezír afelől is érdeklődött, hogy a császár visel-e háborút, amire a tolmács nemleges választ adott. A nagyvezír Annibale Gonzaga hogyléte után is érdeklődött, amire Wachin/

Wogin megnyugtatta, hogy jól szolgál az egészsége, a nagyvezír pedig örömmel átvette a küldött ajándékot, de más ügyekben nem nyilatkozott. Ezt követően a tolmács biztosította a nagyvezírt a császári fél béke melletti elkötelezettségéről és arról, hogy a Magyar Királyságba vezényelt haderő csak a nehezen kordában tartható tatárok ellen, védelmi célból tartózkodik ott. Gonzaga fegyelmet tart, ezt várják a nagyvezírtől is. A nagyvezír biztosította Gonzagát és rajta keresztül a császárt a békés szándékáról, hiszen ő csak egy engedetlenkedő árulót akar megbüntetni. Köprülü Mehmed ezt követően előhuzakodott a nála járt budai, székesfehérvári és esztergomi törökök Batthyány I. Ádám elleni panaszaival. Wachin/Wogin szerint egy török azt mondta neki, hogy a nagyvezír arra intette őket, legyenek türelemmel, hamarosan elrendezi az ügyet. Csak Batthyányra panaszkodtak, akit láthatóan nagyon gyűlölnék.

[6.] Informátoraitól úgy értesült, hogy az oszmán had 45.000 fős, köztük 12.000 janicsár a janicsárága vezetésével. A másik hét aga a szpáhiknak parancsol, akik gyengén felszereltek, csak lándzsájuk, íjuk meg nyiluk van, pisztolyuk és puskájuk nincs a végvidékieket leszámítva. A többi 25.000 fő szpáhi szolgálkkal és apródokkal, mindegyik szpáhinak 6-8 apródja vagy szolgálja lehet. A lovaik jó része elhullott, Wachin/Wogin látta őket a hazaútja során.

[7.] A nagyvezírnél a következő tisztviselők vannak: a budai pasa tábornoki rangban; a temesvári pasa, aki a nagyvezír érkezése előtt egy nappal a Maros menti hidakhoz ment 1.500 emberrel; az egri pasa 1.000 katonával; Musztafa pasa hajdani esztergomi bég, jelenleg szegedi pasa (bég), aki a nagyvezír parancsára a budai pasa emberei közül 1.000 lovassal és 500 janicsárral Jenő alá ment augusztus 23-án; a szerémi alajbég 1.800 lovassal a budai pasánál; a szemendrei alajbég szintén 1.800 lovassal. Kanizsáról és Boszniából senki sincs ott, mert ők mind Szejdi Ahmed boszniai pasával vannak Dalmáciában.

[8.] A nagyvezír augusztus 24-én elindult Temesvárról, Wachin/Wogint pedig visszaengedte, Panajoti révén küldött levelet Annibale Gonzagának és Johann Rudolf Schmidnek. Még aznap elindult vissza Belgrád irányába, és másnap Belgrád fölött három mérfölddel, ahol a Duna a legkeskenyebb, átkelt egy 68 hajóból álló hajóhídon.

[9.] A nagyvezír Jenő ostromára készül, 27-én akart indulni. Augusztus 24-én futár érkezett a tatár kántól, aki a nagyvezír után indult. A tatárok betörték Erdélybe, Nagyszebent és más településeket kiraboltak, több ezer foglyot vittek el. A tatárok 70.000-en vannak és velük van 20.000 kozák és a hozzájuk csatlakozott havasalföldi vajda is 25.000 fővel van jelen. Biztos, hogy a kozákok és a havasalföldi vajda is ott vannak, csak a létszám kérdéses. A moldvai vajda és a szilisztrai pasa is Erdély ellen vonul 20.000 fővel. Ázsiából várják még az aleppói

és damaszkuszi pasákat, Wachin/Wogin visszaútja közben is látott még érkező katonákat.

[10.] Puskaport és hadiszereket elég sokat látott tevéken és öszvéreken érkezni.

[11.] Élelmiszerellátmány is van elegendő, kenyér és hús van jó áron, csak az árpa drága.

[12.] A nagyvezír nem akar Erdélyben vagy Belgrádban maradni. Ha nem rendeződnek az erdélyi dolgok, akkor azonban Erdélyben fog telelni.

[13.] Augusztus 6-án, mikor a nagyvezír még Belgrádban volt, a szultán egyik belső bizalmi embere (haszeki-je) érkezett hozzá azzal a paranccsal, hogy az erdélyi ügyet gyorsan el kell rendeznie, és 40 napon belül vissza kell térnie. A nagyvezír három napra rá felkerekedett Belgrádból nem várva be az egész sereget. Az a hír járja, hogy ez az egész a nagyvezír Rákóczi iránti ellenszenvé miatt van, mert nagyjából nyolc évvel korábban, mikor Köprülü Mehmed egri pasa volt, I. Rákóczi György egy levelében megsértette őt, amit azóta is sérelmez, és meg akarja bosszulni. A válide Rákóczi oldalán áll, mert a fejedelem sokat fizetett, hogy elodázza a hadjáratot. A törökök kívártak, remélték, hogy a rendek az ország romlását megelőzendő kiszolgáltatják Rákóczit és családját a nagyvezírnek. A törökök szándéka Wachin/Wogin információi szerint a Rákócziak teljes kiirtása és új fejedelem (vagy a tatár fogságban lévő Kemény János vagy Barcsay Ákos) kinevezése. Kemény Jánosnak valószínűleg nagyobb esélye van.

[14.] Rhédey Ferencről már nem esik szó, az ő ügyében és a rendektől nem járt követ a nagyvezírnél, mint ahogy a svédektől és franciáktól sem jött követéség. Egyedül a raguzai követség járt nála augusztus 24-én a szokásos évi adóval és ajándékokkal, mivel az egész udvartartás a nagyvezírral van, így, ha valaki intézni szeretne ügyeket, akkor oda kell mennie, mert a szultánnál csak saját udvartartása maradt.

[15.] Rákóczitól követ érkezett a nagyvezírhez augusztus 24-én és egy fejedelmi pecséttel ellátott levelet hozott, amit Panajoti megmutatott Wachinnak/Woginnak is. A levélben Rákóczi azt írja, hogy a magyarok segítik őt és elnézést kér, hogy rég nem küldött előkelőbb követet, de nem tudja, hogy a korábban küldött embereivel mi történt. A nagyvezír erre magához hívatta azokat, akiket hat hónap óta fogva tartottak Temesváron, majd szabadon engedte és visszaküldte őket. Rákóczi a budai pasára is panaszkodott, hogy fizetett neki közbenjárásért, de nem történt semmi.

[16.] A határvidéki törökök jelentéseikben panaszkodnak a Vágnál vert hidakra még annál is jobban, mint magára a császári seregre.

[17.] Parancsba kapta, hogy tudakozódjon afelől, hogy a törökök csak Erdély ellen mennek vagy Dalmácia ellen is készülnek-e. Erről nem tudott konkrét

értesüléseket szerezni. Belgrádban azt hallotta, hogy a törökök a Száván akarnak átkelni Zrínyi birtokai felé, de erről nincsenek biztos információk. Az útközben Tovarniknál látott kutak azonban erre utalhatnak.

[18.] Panajoti többször is nyomatékosította, hogy a törökök nagy örömmel vették, hogy I. Lipót, habár megtehetette volna, nem vette még vissza a Rákócziak élete végéig (uralkodása végéig) adott két vármegyét.

[19.] Panajoti azt is közölte, hogy mióta a nagyvezír Philippopoliszba (Plovdiv) ment, Rákóczi hetente kétszer több levelet is küld, nagyon alázatosan bocsánatért esedezik és felajánlotta, hogy a bocsánat elnyerése esetén csatlakozna a felvonult haderőhöz és kész Magyarország ellen fordulni.

[20.] Rákóczi azt is írta, hogy különböző uralkodók kérték, hogy álljon melléjük, de ő a Porta hűségén akar maradni. A nagyvezír válaszolt neki, hogy ha személyesen a sátrához jön és elé borulva esedezik bocsánatért, akkor talán megbocsát neki a szultán. Rákóczi azonban azt válaszolta, hogy a nagyvezír inkább jöjjön a seregével és csatlakozzon hozzá, akkor elé megy, és együtt mehetnek egy másik hatalom ellen és a szultánja dicsőségére nagy hasznot szerezhetnek.

[21.] Wachin/Wogin Gonzaga utasításának megfelelően az audiencia után Karl futárt küldte Renigerhez, akit azonban Panajoti feltartott és csak augusztus 27-én indult el Belgrádból. Wachin/Wogin is csak augusztus 27-én hagyta el Belgrádot és 31-én ért Budára. Budán az idejét bankettekkel töltő kajmakám fogadta, aki egy napon át tartotta ott. Wachin/Wogin megkérdezte a kajmakámot, írna-e valamit Gonzagának vagy Adolf Ehrenreich Puchheimnek, de csak köszöntést küldött. Budát szeptember 2-án hagyta el.

[22.] A végvidéki törökök haragszanak Batthyányra és azon vannak, hogy a nagyvezírt rávegyék egy hadjáratra. Ezen kívül nincs más híre.

[23.] PS. Biztosíthatja Gonzagát, hogy a Metzger által vitt információk Rákóczi nagy győzelméről nem állják meg a helyüket, mert több tisztviselő még ott sem volt az összecsapáskor. Több forrásból próbált tájékozódni, és egybehangzó állításokkal találkozott. A budai pasa 800 felderítőt küldött ki, akik összeakadtak Rákóczi katonáival egy mocsárnál és mindkét fél 50-50 katonát veszített. A törökök foglyul ejtettek három katonának öltözött nőt is, akik azóta is Temesváron vannak. A legnagyobb veszteség az volt, hogy ötvenen a Marosba fulladtak, köztük a legelőkelőbb Haszán pasa volt, aki nagykövetként járt III. Ferdinándnál. Ennyiből állt Rákóczi győzelme.

Relation von meiner verrichtung und raiß zue den großen vesir, so ich auß gnädigen befelch und verordnung Eurer Fürstlichen Gnade⁴⁸ meiner unterthänigsten schuldigkeit nach, möglichsten vleiß gehorsambist anbefohlener maßen verrichtet, wie folgt

[1.] Erstlichen bin ich den 5. Augusti von Comorn⁴⁹ sambt mir zuegegebenen capitain leutenant⁵⁰ von Bischerischen regiment und corrier Karl⁵¹ aufgebrochen und selbigen abents spath nach Gran⁵² gelangt, alda biß andern tags verblieben, welichen morgens frue mich der Omer begh⁵³, alda commandant, zu sich hinauff in die vestung ruffen laßen und sich sehr feindselig erzaiget, auch damahl jüngst vorbey gangene excursionsen sowohl bey Neuheüsel⁵⁴, alß Stulweißenburg⁵⁵ geandet und gesagt, er selbst den groß vesir⁵⁶ (wie es dan nit anderst mehr alß sich in der sachen befunden) albereith nach Griechischweißenburg⁵⁷ erindert. Welichen ich geantwortet, daß von denen selbigen, jüngst vorübergangenen straffereyen, sonderlich bey Neuheüßel, da die ihrigen selbst biß an die vestung thor geloffen und auff die schiltwacht⁵⁸ feuer geben, selbst anfänger geweßen, daß dergestalt, die unßerigen Teutschen sambt Ungarn verursacht worden, sie biß in ihre palancka zue hindertreiben.

[2.] Eben selbigen tag den 6. [126v] bin ich spath nach Offen⁵⁹ khomben und mich andern morgens, vermög Eurer Fürstliche Gnade gnädigen instruction nach, durch den corrier Karl bey dem caymecam⁶⁰ (welicher sonst deß iezigen

48 Annibale Gonzaga (1602–1668), Bécs város parancsnoka (1643–1668), az Udvari Haditanács alelnöke (1658–1665) majd elnöke (1665–1668). Vö. 13. lábjegyzet.

49 Komárom (H), Révkomárom/Komárno (SK).

50 Eddig azonosítatlan személy.

51 Karl Leckler császári futár. *Szabados*, 2016a. 195. p.

52 Esztergom (H).

53 Ömer esztergomi bég.

54 Neuhausel/Érsekjvár/Nové Žymky (SK).

55 Székesfehérvár (H).

56 Köprülü Mehmed nagyvezír (1656. szeptember 15. – 1661. október 31.). *B. Szabó–Sudár*, 2013. 999. p.

57 Nándorfehérvár/Belgrád/Beograd (SRB).

58 Schildwacht (őrség).

59 Buda, Budapest (H).

60 Egyelőre nem azonosított személy.

vesir⁶¹ zue Offen, sein hasinedar⁶² ist), anmelden laßen, selbiger mir hierauff den 8. öffentlich audienz geben und in wehrender audienz sich beclagt der Ungarn ieziger zeit übende feindseligkaiten und schaden, vorderist deß entribenen viechs vor Stuelweißenburg,⁶³ weliches ich dan dazumahlen vor meiner abraiß von Offen, Eure Fürstliche Gnade durch den correspondenten alda von einem und andern, waß ich da erfahren und in der audienz vorgeloffen, gehorsambist berichtet.

[3.] Darauf den 9. bin ich sambt mir zuegegebenen zwei chiausen von Offen, nach Griechischweißenburg aufgebrochen, unter wehrenden weg aber nichts anderß nachdenckhlichers gesehen, alß bey Jauanik⁶⁴, anderthalb tag herwerths Griechischweißenburg, auf den äckhern, alda biß in die 40 brün gegraben. Ich auch gefragt, zue waß endt dieße brün gegraben worden, so habe ich so viel vernohmben, daß dieselbe für den groß vesir und seiner armada in beraitschafft sein sollen. Auch etliche meil in selbiger gegent viel gestrauß und busch abgehauet, damit die armada beßer durchpassiren möchte, geraumet worden, dan da hin der nechste weeg in Dalmatien⁶⁵ gehet.

[4.] Den 12. bin ich nachmittag [127r] nach Griechischweissenburg angelangt und habe alsobalden Ihre Kaiserlichen Majestät⁶⁶ residenten⁶⁷ nachgefragt, welicher aber sich da niht befunden, sondern erfahren, daß der Panioti⁶⁸ allein bey den groß vesir seye, welicher mir auch gesagt, daß der groß vesir ihme, herrn residenten, alhero begehrt, allein selbiger sich entschuldiget, er ohne ordre Ihre Kaiserlichen Majestät nit dahin khommen khan. Der groß vesir währe damahlen zue Panzona⁶⁹, ungefähr fünf meil von Weißenburg über der Thonau⁷⁰, alda sein

61 Gürdzsü Kenán pasa több szakaszban is betöltötte a budai pasai posztot (1655. szept. 22. – 1656. máj. 2.; 1656. nov. 20 – 1658. nov. 10/12.; 1658. dec. 3 – 1659. márc. 21.) Vö. *Gévy*, 1841. 41–43. p.; *Sudár*, 2011. 892. p.

62 Hasznadár (kincstartó).

63 Stuhlweißenburg/Székesfehérvár (H).

64 Feltehetően Tovarnik/Felsőtárnok (HR). Alább már Tovarnik formában szerepel a szövegben.

65 Dalmácia (HR).

66 I. Lipót (1640–1705) magyar király (1657–1705) és német-római császár (1658–1705). *Spielman*, 1981.

67 Simon Reniger (1617 k. – 1668), konstantinápolyi császári rezidens (1649–1666). Vö.: 16. lábjegyzet.

68 Nikúsziosz Panajótész (1613–1673), császári tolmács (1645/1646–1669), később portai főtolmács (1669–1673). Vö.: 31. lábjegyzet.

69 Feltehetően elírás. Pancsova/Pantschowa/Pančevo (SRB).

70 Duna.

veldtläger gegen Temisuar⁷¹ zuegeschlagen, dem Panioti aber habe ich mein ankhunfft selber und durch seine befreundten erindern laßen. Er, Panioti, auch alsobaldt dießes dem großen vesir angedeutet, hernach sambt zwei vornemben chiausen, den anderten tag nach mittag zue mir herein khomben, beynebens mir gesagt, daß der groß vesir mein ankhunfft vernomben und den beeden chiaussen befohlen, daß sie mich den anderten tag, alß den 14. Augusti nach Temisuar führen sollen, alda seiner erwartten. Weliches auch also geschehen und seindt den 17. Augusti glickhlichen dahin gelanget, alwo der vesir zue Offen währe, welicher sich gegen mir sehr freundlich erzaiget und alles guetts anerbotten, mit praesend von gffligwerckh⁷² und schebß⁷³ den Hussain chiaus⁷⁴ oder Fischer zue mir geschickhet und mich willkhomb haïßen⁷⁵ und befragen lassen [127v], wie es mit Ihro Kaiserlichen Majestät wahl stehet. Ich ihme geantwortet, daß Gott lob selbige glickhlich vorbeý gangen, sich auch darüber erfreuet und gern vernohmben. Der groß vesir aber ist den 20. zue Temisuar mit großer pomb ankomben und von denen herumb liegender soldatesca empfangen worden. Selbigen nachmittag hat der groß vesir daraußen in seinen läger divan gehalten und den vesir von Offen sambt seinen 13 vornembsten, bey sich habenden agen caftan angezogen und denselben sambt seinen leuthen vor an umb die brückhen, zwei meil von Temisuar über die Morisch⁷⁶ gelegen, welche Ungarn und Sibenbürgen schaidet, zu verbeßern und selbige zu verwachten, commandiret. Darauff den andern tag ihme die artiglieria, weliche biß in die 30 stückh, darunter vier cardaunen,⁷⁷ weliche sie auß Belgradt genomben und an statt derselben vier andere, so gemach nach Constantiopl herauß geführet, eingesezet, auch gegen der Morisch brückhen marchiret.

[5.] Den 22. habe ich bey den groß vesir audienz gehabt, in veldtläger, welicher sich sehr freundlich und fröhlich erzaiget hatt, und auch alles, so ich

71 Temesvár/Timişoara (RO).

72 A „Geflügelwerk” szó jelentése nem teljesen egyértelmű. Lehet, hogy szép madarakat értett alatta a tolmács, de jelenthetett baromfit is.

73 Szintén nehéz megállapítani a szó jelentését, talán Scherbet (serbet) a jelentésíró szándéka, és a másoló elrontotta.

74 Hüsejcn csausz (szül. Alexander Fischer), a Habsburgok számára Hans Caspar álnéven jelentő budai renegát tolmács. Vö.: 39. lábjegyzet.

75 A szövegben véletlenül a „laßen” szó szerepel a „haïßen” mögött is, a kéziraton aláhúzással jelölték a problémát.

76 Maros/Mieresch/Mureş folyó.

77 Kartaune (ostromagyú).

ihme vermög meiner gnädigen instruction vorgebracht, mit freudten vernohmben, sonderlich Ihro Kaiserlichen Majestät wahl, warbey mich auch gefragt, ob Ihro Kaiserliche Majestät schon zue Wien wähen, ich ihme geantwortet, so sie noch nicht alda, [128r] hoffentlich mit eheisten dahin gelangen werden. Weiter hat mich auch der groß vesir gefragt, ob Ihr Kaiserliche Majestät ainzige feindt oder krieg haben, darauff ich ihme geantwortet, Gott lob, Ihro Kaiserliche Majestät ieziger zeit feindt nicht haben, sondern deroselben Königreich und Erbländer in frid und ainigkheit leben. Weiters hat mich auch gefragt, ob Eur Fürstliche Gnade auch wolauf sein. Ich ihme ebenermaßen geantwortet, daß sie, Gott lob, noh frisch auff seindt, darüber sich auch erfreuet und daß vor Eurer Fürstlichen Gnade geschickhtes praesent freundlich angenomben. Weithers hat er, vesir, weder von einem, noch andern nichts gemeldet, doch hernach, Eurer Fürstlichen Gnade gnädigen instruction gemäß, habe ich auch ihme, in Eurer Fürstlichen Gnade namen versichert, daß kheines weegs wider den geschloßenen friden zwischen beeden großmächtigen kayßern daß geringste zue tentiren gesonnen, sondern vielmehr selbigen zu beschitzen mit dießem underhabenden kriegs corpo von etlich tausendt man teutscher völkher alhero in Ungarn geruckhet, daß Khönigreich Ungarn bey bevorstehenden sibenbürgischen unweßen in genuegsambe versicherhait und von so viel anziehenden frembden völkhern, sonderlich alß da seindt, die Tartarn, welche nit allerdings in zaumb gehalten werden khönnen, zu setzen [128v] und selbiges zue beschitzen. Auch derselben gewalt auf unverhoffen fall wider mit gwalt zue hintertrüben, und weillen Eure Fürstliche Gnade alhier guethe kriegs disciplin halten, wirdt ebenermaßen der vesir auch dießes unter den seinigen pflegen. Dießes habe ich ihme, gleich es in der instruction viel weitleuffiger stehet, von wortt zue wortt gesagt, welches ich nur kürztlich hieobgemelt. Darauff der vesir mir geantwortet, er verspricht Eurer Fürstlichen Gnade, daß gewiß von seiner seiths underhabenden soldatesca, waß nation sie immer seindt Ihro Khayserlichen Majestät khönigreich und länder der geringste schaden weder unhail zuegefüget werden solle, auff welches Eur Fürstliche Gnade Ihro Khayserliche Majestät versichern khönnen. Beynebens sagt er mir auch mit diesem wortten, waß er ietzt vor handen habe, ist auff einen ungehorsamben und abtrinigen angesehen.

Ferner hat er, vesir, nichts gemeldet, von den gränitzstraiffereyen, obwollen etliche tag vorhero von Offen, Stuelweißenburg und Gran unterschiedliche abgesandte bey ihme geweßen, welche sich wegen der Ungarn, insonderhait deß

herrn graffen Batthiani⁷⁸ vor Stuelweißenburg entrübenen viech beclagt, doch nichts darvon geandet, am heraußraißßen hat mir selbst einer erzellet, welicher mit dorthen geweßen, [129r] dießes den vesir zue clagen und sagt mir, daß der vesir ihnen allen auf dieße ihre clag geantworttet hette, sie sollen sich gedulden, er will dießer sachen auch khürtzlich ein mittl machen. Von niemandten beclagen sie sich mehr, alß über den graff Batthiani, welicher in großen (sowohl dorthen unter der armee alß hier an gränitzen) verhassten geschray ist.

[6.] Die türckhische armada, so ich gesehen, und habe auch gewisse nachricht von unterschiedlichen meinen bekhandten eingehollet, bestehet auff daß höchste in die 45.000 man, darunter 12.000 janitschären, welche der janitschär aga⁷⁹ von der Porten commandiret. Die andern sieben aga von den spahi commandiren und seindt mundirt allein mit spießen, auch pfeil und bogen, gar wenig pistolen oder röhr haben außer der gränitzer. Die überigen lauther spahi, ihre khneht und jungen, werden sich auch gewiß in die 25.000 erstreckhen, dan ein jedweder so wenig, waß vermöglich, biß in die sechs oder acht khneht und jungen mit sich hat, unter weegs seindt ihnen viel pferdt umbgestanden, welche ich zue meiner zurüch raiß gesehen.

[7.] Bey den groß vesir befinden sich erstlich dieße [129v] bassa: der vesir von Offen, gleichsamb alß generalwachtmaister; der bassa⁸⁰ von Temisuar, welicher ein tag vor den groß vesir gegen der brückhen über die Morisch mit seinen leuthen von 1.500 man starckh gangen; der bassa⁸¹ von Agria⁸² auch mit 1.000 man; der Mustafa bassa⁸³ von Gran, so aniezo bassa zu Segedin⁸⁴ ist, auch mit 800 man, welchen absonderlich von den groß vesir anbefohlen worden, daß er 1.000 pferdt und 500 janitschären auß deß vesir von Offen corpo außsuchen solle und mit selbigen den 23. Augusti gegen Janoua⁸⁵ auffbrechen; der alay beg⁸⁶

78 Batthyány I. Ádám (1610–1659), dunántúli kerületi és a Kanizsával szembeni végvidéki főkapitány (1633/1637–1659). *Pálffy*, 1997. 269–270., 280 p.; *Koltai*, 2002. 55. p.

79 Kundakcsizáde Musztafa aga. Vö.: *Hadnagy*, 2015. 198. p.

80 Csatalbas Musztafa pasa vagy Csengizáde Ali pasa. Vö.: *Hadnagy*, 2015. 212–213. p.

81 Szári Hüszejn pasa (1658. augusztus 27-től). Vö.: *Sudár*, 2011. 891. p.; *Hadnagy*, 2015. 213. p.

82 Eger, H.

83 Musztafa, egykori esztergomi bég. Vö.: *J. Újváry*, 2006. 945., 962–969. p.; *Szabados*, 2019b 986–988. p.

84 Szeged (H).

85 Jenő/Ineu (RO).

86 Egyelőre azonosítatlan személy.

von Srem⁸⁷ ist mit 1.800 pferdt bey den vesir von Offen; der alay begh⁸⁸ von Semendra⁸⁹ ist ebenfahlß mit 1.800 man bey den vesir von Offen. Auß Canisia⁹⁰ und Bosna⁹¹ ist niemandten darbey, weillen selbige soldatesca alle in Dalmatien mit den Seid Ahmet bassa⁹², vesir in Bosna marschiret.

[8.] Den 24. Augusti ist der groß vesir auch von Temisuar mit sambentlicher armee auffgebrochen und hat mir selbigen tag frue durch den Panoit dieße beede schreiben, eines an Eure Fürstliche Gnade, daß andere an herrn baron Schmidt⁹³ zu überantwortten geschickht und [130r] mich benebens licenciret, wie ich dan auch selbigen tag von Temisuar wider zurückh nach Belgradt auffgebrochen und den andern tag, alß den 25. über die schiffbrückhen, so guethe drei meil ober Griechischweißenburg, wo die Thonaw am schmallisten, geschlagen, übergangen, weliche brückhen von 68 schiffen bestehet.

[9.] Der groß vesir ist mit dießem vorhabenden Janoua zu belägern von Temisuar auffgebrochen, weliches er den 4. tag alß den 27. ins werckh stellen will. Ist auch selbigen tag, alß den 24. ein corrier von Tartar han⁹⁴ nach Temisuar khomen, welicher dem groß vesir nachgeeillet und dieße zeitung gebracht, daß die Tartarn albereith in Sibenburgen eingebrochen, auch Missebisch⁹⁵ und Sebin⁹⁶ mit entführung etlicher 1.000 gefangene eingennomben haben und man sagt aldort vor gewiß, daß die Tartarn biß in die 70.000 man starckh sich befinden, bey welchen die Cosäckhen mit 20.000 und der fürst auß der Wallachey auch 25.000

87 Szerém/Srijem (HR).

88 Egyelőre azonosítatlan személy.

89 Smederovo (SRB).

90 Kanizsa/Nagykanizsa (H).

91 Bosznia/Bosznia-Hercegovina (BIH)

92 Szejdi Ahmed boszniai pasa (1656–1658), majd 1659-ben budai pasa. Vö.: *Gévay*, 1841. 43–44. p.; *Sudár*, 2011. 894. p.

93 Johann Rudolf Schmid zum Schwarzenhorn báró portai rezidens (1629–1643), haditanácsos (1644–1667), portai internuncius (1649) majd nagykövet (1650/1651) életére és karrierére lásd: *Meienberger*, 1973.; *Cziráki*, 2015. 839–840., 846–871. p.

94 IV. Mehmed Giráj krími kán (1641–1644, 1654–1666). Vö.: *Hadnagy*, 2015. 218. p.

95 Eddig azonosítatlan helységnév, elképzelhető, hogy másolási hiba történt, és két településnév összemósódott. A tatárok a Bodza-szoroson át a Brassó – Fogaras – Nagysink útvonalon haladtak Nagyszebenig. A jelentésben szereplő dátum alapján azonban ekkor még csak a Barcaságban pusztítottak a tatárok. A tatár csapatok által megtámadott települések közül Medgyes (ném. Mediasch/Medwisch/Medwesch) jöhet még szóba. Vö. *B. Szabó* 2019. 169–190., 309. p.

96 Nagyszeben/Sibiu (RO). Az előző lábjegyzet információi alapján azonban kérdéses, valóban Nagyszebene-e az említett település.

man starckh coniungiret sein solle. Gewiß ist es, daß dieße drey beysamben sein, allein ob die zahl der manschafft sich so weith erstreckhet, ist zweifel hafftig. Der fürst⁹⁷ auß der Moldau und der bassa⁹⁸ von Silistria⁹⁹ seindt auch mit einen corpo von 20.000 man coniungiret und seindt beraiths in anzug gegen [130v] Sibenbürgen. Auß Asia¹⁰⁰ erwartet der groß vesir noh den bassa¹⁰¹ von Damasco¹⁰² und Alepo¹⁰³, welche, wie man sagt, auch hernach khomben solten, habe auch in der zurückh raiß gesehen, daß alleweil nach vil nachmarchiret sein.

[10.] Von munitio[n], pulver und bley habe ich auch viel, thailß auff camelen, thailß auff maulthieren hernachführen sehen.

[11.] Betreffend wegen proviandt ist noch khein mangl gewesen. Ein ackhen brodt macht hießiger zwei pfundt und ein halb, ist zue Temesuar per fünf aspern zu bekhomben geweßen. Fleisch und reiß ist auch noh alda zue bekhomben, allein die gersten sehr theuer, ein kile wirdt nit gar ein tirnauer mezen sein per 200 aspern idest zwei leben taller.

[12.] Der groß vesir wirdt nicht in Sibenbürgen, noh weniger zue Belgradt verbleiben. In fahl die sachen alda, wie sie vermainen und willens seindt, eheistes zue endt bringen. So aber es nicht geschehe, hat er, groß vesir, vorhabens in Sibenbürgen winter quartier zue machen und alda zue verblieben.

[13.] Den 6. Augusti, alß der groß vesir noh zue Belgradt währe, ist ein hassechi¹⁰⁴ oder confident deß türckhischen soltans¹⁰⁵ zue ihme geschickhet worden, welicher ihme [131r] angedeutet und ordre gebracht, daß er, groß vesir, dießes sibenbürgisches weßen mit eheisten zue endt bringen und inner 40 tagen vollenden solle. Warauff dan er, groß vesir, auch den dritten tag hernach von Belgradt auffgebrochen und die nachkhombenden nicht erwartet. Man sagt und ist gewiß auch, daß der groß vesir allein dieße sachen soweit wider den Ragotzi¹⁰⁶ erhebt, weillen er ein alte passion auf ihme hat, in deme er ungefehr vor acht

97 Gheorghe Ghica (1658–1659). Vö.: *Hadnagy*, 2015. 217. p.

98 Eddig azonosítatlan személy.

99 Szilisztra/Silistra (BG).

100 Itt: Anatólia.

101 Az aleppói pasa ekkor a lázadó Abaza Haszán (1657–1658) volt, a damaszkuszi pasa személye egyelőre nem ismert. Vö.: *B. Szabó – Sudár*, 2013. 988–991. p.

102 Damaszkusz (SY).

103 Aleppó (SY).

104 Haszeki vagyis bizalmas. Papp Sándor szíves szóbeli közlése.

105 IV. Mehmed (1648–1687). Vö.: *Somel*, 2009.

106 II. Rákóczi György (1621–1660), erdélyi fejedelem (1648–1660).

jahren bassa zue Agria währe, hat ihm der Ragozi¹⁰⁷ etlicher underthanen wegen einen spöttlichen brieff, auch ihme darinen iniuriret, geschriben, weliches er biß aniezo ad notam genomben und auff alle weiß sich wider ihme zu rechnen suehet. Ist auch gewiß, daß die valide¹⁰⁸ dem Ragozi genaigt, in deme er sehr vil spendiret, daß der marsch gegen Sibenbürgen nit so geschwindt fortgangen. Die Türckhen haben destwegen auh alzeit verzug gehalten in hoffnung, die ständt¹⁰⁹ in Sibenbürgen werden sich bequemben, damit daß landt und die unterthanen nit ruiniret würden und dem Ragozi sambt seinen ganzen hauß (wie es dan der groß vesir nit anderst verlanget) in ihre hendt zu liffern. Weil es aber biß hero nit geschehen, haben sie dieße eyferiste resolution und intention fassen [131v] mießen und ainzig und allein der Türckhen vorhaben, welches ich möglichsten fleiß nach habe pentriren¹¹⁰ [!] khönnen, dißes, nemblich alles, waß Ragozisch, ist außzurotten und einen andern fürsten (deren dieße beede am maisten, alß der Chimin Janosch¹¹¹, welichen die Tartarn bey sich haben, hernach der ban Backosch¹¹² [!], so iezo in Sibenbürgen sich befindet, in geschray und praedicat seind) zu erwöhlen und man sagt vor gewiß, der Chimin Janosch den andern noch vorgehen solte.

[14.] Von den Redey Firenz¹¹³ [!] redt man in geringsten nihts, ist auch seinetwegen niemandten bey den groß vesir geweßen. Von den siebenbürgischen ständen ist auch niemandt dorth geweßen, noh von Französischen, Schwedischen und andern nation gesandten niht dahin khomben außer der Ragußbeher,¹¹⁴ weliche den 14. Augusti nach Belgradt ankomen und den 24. selbigen tag, alß der groß vesir nach Sibenbürgen auffgebrochen, nach Temisuar gelangt, weliche nichts anderst bringen, alß ihren gewöhnlichen tribut und an den groß vesir geschenckh,

107 Bár a mondat értelme alapján vonatkozhat II. Rákóczi Györgyre, de itt minden bizonnyal I. Rákóczi György (1593–1648) erdélyi fejedelemről (1630–1648) van szó, mert más források is ezt támasztják alá. Vö.: *Hadnagy*, 2010. 109. p.; *B. Szabó–Sudár*, 2013. 986. p.

108 Turhán, IV. Mehmed szultán édesanyja, válide szultána (1648–1683). Vö.: *B. Szabó–Sudár*, 2013. 936–938., 943., 947–948., 953–954., 961–962., 972. p.

109 Erdélyi rendek.

110 Helyesen: penetriren. Lat. petro (‘behatol’, itt: ‘megtud’).

111 Kemény János erdélyi fejedelem (1661–1662). *B. Szabó*, 2019. 193–195., 269–294. p.

112 Feltehetően a másoló elírhatott valamit és véletlenül összevonhatta Barcsay Ákos nevét. Barcsayról lásd: *Erdélyi*, 1906.; *Papp*, 2009. 162–170. p.; *B. Szabó*, 2019. 189–211., 216–243., 247–266. p.

113 Rhédey Ferenc erdélyi fejedelem (1657–1658). Vö.: *B. Szabó*, 2019. 91–101. p.

114 Ragusa, egykor oszmán vazallusállam, ma Dubrovnik városa (HR). A követek neve nem ismert.

auch an die andern ministros, weillen die gantze hoffhaltung bey den groß vesir ist, also alle, so waß anzubringen oder [132r] zue verrichten haben, demselben nachraißē mießen, zue Adrianopl¹¹⁵ wirdt ieziger zeit nichts expediret, ist auch bey den soltan niemandt alß sein innerlich hoff haltung.

[15.] Von dem Ragozi ist selbigen tag, wie der vesir nach Temisuar gelangt, ein corrier ankomen, welicher einen brieff von ein regal bogen groß ganz überschriben gebracht, ich auch bey den Paniot selbigen gesehen und er in¹¹⁶ transferiret hat. Under andern der Ragozi schrieb, wie daß ihme vil von unßern Ungarn zue hilff khomben, bittet auch dem groß vesir umb verzeichung, daß er ein zeit hero niemandt nambhafften geschickhet, ursachen¹¹⁷ er vor etlich monaten unterschiedliche bey ihme vornembe bedienten mit commission hinein geschickhet, aber von selbigen kheiner wider zurückh khomben, viel weniger waiß, ob dieselben noh leben oder todt seindt, bittet also dieselben, so sie noh verhanden oder bey leben, zurückzuschickhen. Warauß der groß vesir anderten tag die ienigen, so in die sechs monath zue Temesuar in ein thurn geseßen, zu sich gerueffen und hernach ihnen alle ihre sachen zuegestellt und nach dießen wider auff freyen fuëß gestellt und zurückh geschickhet. [132v] Der Ragozi beclagt sich auch sehr wider den vesir zue Offen, welicher ihme versprochen, mit der Porten wider zu versönnen, destwegen ihme der Ragozi ein zimbliche summa gelt spendiret, doch darbey kheinen effect erlangen khönnen.

[16.] Die Türckhen, sonderlich die confinanten, anden und melden sehr die brückhen, so über die Wag¹¹⁸ hier geschlagen und ist von dießer mehr geschrey, alß von der armada.

[17.] Eure Fürstliche Gnade haben mir auch in meiner instruction gnädigst anbefohlen, auff alle weiß zue penetriren, ob der Türckhen intention allein wider den Ragozi oder auch gegen Dalmatien gerichtet, welichen ich vor allen so vil mir möglich nachgeforschet, aber nichts gewißes erfahren, obwollen ich zue Belgradt gehöret, daß die Türckhen in anfang über die Sava¹¹⁹ ein schiffbrückh haben schlagen wollen und durch deß herrn graffen Serini¹²⁰ guetter in Dalmatien

115 Drinápoly/Edirne (TR).

116 Itt vagy az „ihn” mutatónévmást írta el a másoló, vagy kimaradt az, hogy milyen nyelvre fordította le Panajoti a dokumentumot.

117 Nagy valószínűséggel a másoló innen is kihagyott valamit, mert nem egészen értelmes a mondat.

118 Vág/Váh/Waag, folyó.

119 Száva/Save/Sava folyó.

120 Zrínyi Miklós horvát bán (1647–1664). *Pálffy*, 1997. 276. p.

durchbrechen. Allein dießes vor khein gewißhait, die gegrabene brün aber, wie obgemelt, weilche ich zue Touanik gesehen, verursachen doch einen argwohn.

[18.] Der Paniot hat mir zum öfftern gesagt und ich ihme auch selbiges widerhollet, ob ich es alhier bey Ihro Fürstlichen Gnade vor ein gewißhait melden khan, darauff er mir wider geantwortet, ich khan nicht [133r] allein diß melden, sondern auch Eur Fürstliche Gnade versichern, daß die Türckhen gehrn sähen und wintschen (so gar sie verwundern), daß Ihro Kayserliche Majestät bey iezo solcher gueth gestalter gelegenheit die zwei comitat¹²¹ oder graffschafften, so der Ragozi nur ad dies vitae¹²² besitzen solle (darunter auch verstanden wirdt, so lang er regiert) iezo nicht hinwekh nemben. Zue welichen sie, obwollen sie hoffen, niht von nötten sein wirdet, so gar darzue helffen wolten. Und sagt mir auch, daß die Türckhen sagen, daß niemahl beßere gelegenhait vorstehen wirdet, so gar ist schon einmahl daß geschrey aldort gewesen, daß Ihro Kaiserliche Majestät schon albereith die zwei comitat hette weckh genomben, welches die Türckhen mit großer freudt vernomben.

[19.] Hernach hat mir auch der Paniot gesagt, Eurer Fürstlichen Gnade gehorsambist zue entdeckhen, wie daß der Ragozi seith der groß vesir nach Philippopoli khomen, wochentlich zway mahl auch mehr brieff schreibet, ainzig allein umb perdon zue erlangen und mit solchen demietigen wortten, welche auff khein weiß außzusprechen. Er verspricht auch den groß vesir, so er perdo erlangen khan, soviel zue weg richten will, daß sie alle vorgehabte örther und platz in Ungarn wider erobern solten und beynebends bittet er, der groß [133v] vesir solte nur betrachten, waß er seinen kayßer und herrn für große nuzen schaffen khan, wann er sich iezo mit seiner herauß geführten armee zue ihme stoßen würde und alßdan mit verainigten waffen wider die Ungarn zue ziehen.

[20.] Item schreibt er, Ragozi, auch in seinen lezten brieff, daß unterschiedliche potentaten seind, die ihme zu ihrer seiths zue fallen anraizen, aber er soliches niemahlen zu thuen begehret, weillen seine vofahrer gegen der Ottomanische Porten alzeit threu gewesen, will ebenfahß auch also verbleiben. Der groß vesir ihme hierauff alzeit antwortet, wan er, Ragozi, in person vor sein, deß großvesirs, zelt khomen wirdt, alda fueßfallendt perdon zue begehren, wil er sehen, ob es möglich seye, bey den sultan vor ihme gnadt zue erhalten. Der Ragozi hat ihme wider hierauff geantwortet, daß er vor ihres kayßers nuzen beßer sey, wan der vesir mit seiner armada hinein khämbe und sich in Sibenbürgen mit ihm

121 Szabolcs és Szatmár vármegyék, melyeket I. Rákóczi György örökíthetett az 1645. évi linzi béke alapján.

122 „Ad dies vitae” (Élete végéig).

coniungere, alß dan will er persöhnlich vor ihme erscheinen und ihme wider einen andern potentaten großen nutzen schaffen. Dießes thuet er in allen seinen brieffen alzeit anziehen.

[21.] [134r] Dem herrn Reniger habe ich auch Eurer Fürstlichen Gnade befelch nach der audienz von meiner einen und andern verrichtung durch den corrier Karl (welichen der Paniot auffgehalten und wider nach Belgradt khomen, von dannen zum herrn Reniger den 27. Augusti auffbrochen) berichtet. Eben den 27. Augusti bin ich auch von Belgradt wider alher werths zue Eurer Fürstlichen Gnade auffgebrochen und den 31. wider nach Offen khomben, alda mich der caymecam (welicher aniezo immer zue sein zeit in gärten mit bangeten zuebringet) ein tag auffgehalten, welichen ich ersuechen laßen, ob er nichts zue Eurer Fürstlichen Gnade oder herrn graffen Adolphen von Puechhaimb¹²³ zue entbitten laßen hette. Er nur wider sagen laßen, vor dißmahl nihts wiße, alß einen freundlichen grueß beederseits außzurichten, bin also den 2. Septembris von Offen herowerts auffgebrochen.

[22.] Die confinanten seindt sehr schwirig, sonderlich wider den herrn graffen Batthiani und sie feuren nicht, auff alle weiß zu verursachen, deß großen vesirs macht dießer seits herwärts zue ziehen, vor diß¹²⁴ mahl waiß ich anders nichts mehr, Eure Fürstliche Gnade gehorsambist zu erindern, allein zum schluß [134v] underthänigst bittendt. Dieselben geruehen mir mit dero Fürstlichen Gnade gewogen zue verbleiben. Kesekfalu,¹²⁵ den 5. Septembris, 1658.

Eur Fürstlichen Gnade
Gehorsamber untergebener
Julius Hainrich Wogin

[23.] PS. Eure Fürstliche Gnade khan ich hiemit versichern, daß daß jene treffen, so neulich nach deß doctor Metzger¹²⁶ auffbruch von Lipona¹²⁷ solle zwischen den Ragozi und vesir von Offen vorübergangen sein, und daß der Ragozi solle so große victori erhalten haben, nicht so groß alß wie man vorgeben, gewesen seye. In deme damahlen niht so viel bey den vesir von Offen verhanden, alß man sagte, der Ragozi solte erlegt und gefangen haben. Habe von villen unpartheyischen, auch von bekhandten dießem nachgeforschet, weliche alle fast über eins stimben und die sachen also erzellen, daß von deß vesirs von Offen biß

123 Adolph Ehrenreich Puchheim, komáromi főkapitány (1651–1664). Vö.: *Pálffy*, 1997. 284. p.

124 A másoló itt véletlenül kétszer írta egymást után a „diß” szót.

125 Keszegfalva/Kamieničná (SK).

126 Johann Friedrich Metzger. Vö.: 42. lábjegyzet.

127 Lippa/Lipova (RO). A másoló feltehetően elírta.

in die [135r] 800 pferdt reconosciren¹²⁸ geritten, alda sie deß Ragozi leuth bey einen marast angetroffen und mit einander geschlagen, seindt aber beederseits, sowol Ragozische, alß Türckhen in die 50 geblieben. Die Türckhen haben auch drei weibsbilder, welche in manß klaiden verkläidt und gleich wie die soldaten auffgezogen, damahlen gefangen bekhomen und seindt iezo noh zue Temesuar (weliche weiber sie anfangs niht erkennet), biß sie ihre klaiden beraubt haben. Der gröste verlust währe damahlen, daß in die 50 Türckhen in dem marsch¹²⁹ versunckhen, darunter der vornembste war der Hassan bassa,¹³⁰ welcher bey Ihre Kaiserlichen Majestät¹³¹ seeligster gedachtnuß großer pottscaffter gewesen. In diesen ist deß Ragozi sein ganze victori, welche man alhier also beriembt bestanden.

Külzet:

[135v] Relation von Julyo Heinrich Wagin, seiner verrichtung beim groß vezier

5. Septembris 1658

Jelzet: ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 130. Konv. 2. fol. 126r–135v

Levéltári források és felhasznált irodalom

Kiadatlan források

MNL OL E 199	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Magyar Kamara Archivuma, Archivum familiae Wesselényi
ÖStA HHStA Türkei	Österreichisches Staatsarchiv, Haus- Hof- und Staatsarchiv, Staatenabteilungen, Türkei I.
ÖStA KA HKR Prot.	Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Protokollbücher des Wiener Hofkriegsrats,

128 Feltehetően elírás történt és „reconosciren” a helyes forma. Lat. recognosco (‘átnéz’, ‘átvizsgál’, itt: ‘felderít’).

129 Itt feltehetően nem menetelésről, hanem a Maros folyóról van szó, hiszen abba fulladtak bele a katonák. Vö.: B. Szabó, 2019. 145. p.; Szabados, 2019a 295., 307. p.

130 Elcsi Haszán pasa, korábbi internuncius, nagykövet és kapudzsí basi. Vö.: 43. és 45. lábjegyzet.

131 III. Ferdinánd (1608–1657) császár (1637–1657). Vö.: Höbelt, 2008.; Hengerer, 2012.

Kiadott források

- Bethlen*, 1829 *Bethlen Imre*: Második Rákótzai György ideje. Nagyenyed, 1829.
- Bethlen*, 1993 *Bethlen János*: Erdély története 1629–1673. (ford. P. Vársárhelyi Judit, szerk.: Jankovics József) Bp., 1993.
- EÉKH II. *Szilágyi Sándor* (szerk.): Erdély és az északkeleti háború II. Levelek és okiratok. Transylvania et bellum boreo-orientale. Acta et documenta, Bp., 1891.
- EOE XI. *Szilágyi Sándor* (szerk.): Erdélyi országgyűlési emlékek. Monumenta comitialia regni Transylvaniae, XI. (1649–1658). Bp., 1886.
- EOE XII. *Szilágyi Sándor* (szerk.): Erdélyi országgyűlési emlékek. Monumenta comitialia regni Transylvaniae, XII. (1658–1661). Bp., 1887.
- Kraus*, 2008 *Georg Kraus*: Erdélyi krónika 1608–1665. ford.: Vogel Sándor. Második, átdolgozott kiadás. Csíkszereda, 2008.
- Lymbus*, 2003 *Lymbus*, Magyarságtudományi Forrásközlemények. Bp., 2003.
- MHHD XIII. *Szilágyi Sándor* (szerk.): Okmánytár II. Rákóczy György diplomáciai összeköttetéseihez. Bp., 1874. (Monumenta Hungariae Historica. Ser. I. Diplomataria, 23.)
- MHHD XXIV. *Szilágyi Sándor* (szerk.): A két Rákóczy György családi levelezése. Bp., 1875. (Monumenta Hungariae Historica. Ser. I. Diplomataria, 24.)
- MHHS VIII. *Szilágyi Sándor* (szerk.): Rozsnyai Dávid történeti maradványai. Budapest, 1877. (Monumenta Hungariae Historica Ser. II. Scriptores, 8.)
- Németh*, 1996 *Németh István*: „Ugyan ott Jenőnél Ur Barcsai Ákos Fejedelemmé téteték”. (Ismeretlen magyar nyelvű forrás Barcsay török követjárásáról). In: Keletkutatás 16. (1996) 1. sz. 57–80. p.

- Óváry*, 1901 *Óváry Lipót* (szerk.): A XVII. századból származó oklevelek kivonatai. A Magyar Tudományos Akadémia történelmi bizottságának oklevélmásolatai, 3. füzet. Bp., 1901.
- Szabados*, 2016d *Szabados János*: Erdélyi vonatkozású levélmásolatok egy budai Habsburg kém (Hans Caspar) tevékenysége nyomán. In: *Fons* 23. (2016) 2. sz. 261–283. p.
- Szabados*, 2019a *Szabados János*: Adalékok az 1658. július 6-i páülési csata körülményeihez. In: *Lymbus* 17. (2019) 287–328. p.
- Szalárdi*, 1980 *Szalárdi János* *Siralmas magyar krónikája*. Sajtó alá rendezte: Szakály Ferenc. Bp., 1980.
- Szilágyi*, 1889 *Szilágyi Sándor*: Levelek és okiratok II. Rákóczy György fejedelem diplomáciai összeköttetései történetéhez, I–III. In: *Magyar Történelmi Tár*, 3. sorozat 12. kötet (1889) 326–353., 451–490., 637–677. p.
- Szilágyi*, 1891 *Szilágyi Sándor*: II. Rákóczy György 1621–1660. Bp., 1891.
- TMÁO II. *Szilády Áron – Szilágyi Sándor* (szerk.): Török-magyar-kori Államokmántár II. kötet. Pest, 1869.
- Tusor*, 2015 *Tusor Péter* (szerk.): „Írom kegyelmednek, mint igaz magyarnak”. Lippay György veszprémi és egri püspök, esztergomi érsek levelei magyar arisztokratákhoz, nemesekhez (1635–1665). Bp., 2015. (*Collectanea studiorum et textuum*, 1.)
- Veress*, 1938 *Veress Endre (Andrei)* (szerk.): *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei, și Țării-Românești*, Vol. X. *Acte și scrisori*. (1637–1660). București, 1938.

Felhasznált szakirodalom

- Brandl – Göncöl – Juhász – Marton – Szabados*, 2018 *Brandl Gergely – Göncöl Csaba – Juhász Krisztina – Marton Gellért Ernő – Szabados János*: Kommunikáció és híráramlás. A Habsburg-oldal tárgyalási stratégiája az 1627. évi szőnyi békekötés során. In: *Aetas* 33. (2018) 4. sz. 108–124. p.

- Czigány*, 2017 *Czigány István*: Amikor a török két háborúba kezd. Egy „lopakodó” háború anatómiája 1658–1661. In: *Határok fölött. Tanulmányok a költő, katona, államférfi Zrínyi Miklósról*. Szerk.: Bene Sándor – Fodor Pál – Hausner Gábor – Padányi József. Bp., 2017. 313–341. p.
- Cziráki*, 2014 *Cziráki Zsuzsanna*: Zur Person und Erwählung des kaiserlichen Residenten in Konstantinopel, Simon Reniger von Renningen (1649–1666), In: *Wiener Archivforschungen – Festschrift für den ungarischen Archivdelegierten in Wien*, István Fazekas. Hrsg.: Cziráki Zsuzsanna – Fundárek Anna – Manhercz Orsolya – Peres Zsuzsanna – Vajnági Márta. Bécs, 2014. 157–164. p.
- Cziráki*, 2015 *Cziráki Zsuzsanna*: Habsburg–oszmán diplomácia a 17. század közepén: Simon Reniger konstantinápolyi Habsburg rezidens kinevezésének tanúságai (1647–1649). In: *Századok* 149. (2015) 4. sz. 835–871. p.
- Cziráki*, 2016a *Cziráki Zsuzsanna*: Language Students and Interpreters at the Mid-seventeenth-century Habsburg Embassy in Constantinople. In: *Theatrum historiae* 19. (2016) 27–44. p.
- Cziráki*, 2016b *Cziráki Zsuzsanna*: Követ vagy szélhámos? A Habsburg diplomácia útvesztői egy konstantinápolyi gyilkosság tükrében. In: *Aetas* 31. (2016) 3. sz. 22–39. p.
- Erdélyi*, 1906 *Erdélyi Alajos*: Barcsay Ákos fejedelemsége I–II. In: *Századok* 11. (1906) 412–450., 489–547. p.
- Gebei*, 1992 *Gebei Sándor*: II. Rákóczi György lengyelországi hadjárata, 1657. In: *Hadtörténelmi Közlemények* 105. (1992) 2. sz. 30–64. p.
- Gebei*, 2004 *Gebei Sándor*: II. Rákóczi György külpolitikája 1648–1657. Bp., 2004.
- Gebei*, 2007 *Gebei Sándor*: Az erdélyi fejedelmek és a lengyel királyválasztások. Szeged, 2007.

- Gebei*, 2013 *Gebei Sándor*: II. Rákóczi György szakítása a törökkel (1657–1660). In: Az oszmán–magyar kényszerű együttélés hozadéka. Szerk.: J. Újváry Zsuzsanna. Piliscsaba, 2013. 303–322. p.
- Gévay*, 1841 *Gévay Antal*: A budai pasák. Bécs, 1841.
- Hadnagy*, 2010 *Hadnagy Szabolcs*: Köprülü Mehmed egri kormányzó-sága – egy oszmán államférfi életrajzának kérdőjelei. In: Keletkutatás 22. (2010) 1. sz. 107–113. p.
- Hadnagy*, 2015 *Hadnagy Szabolcs*: Az oszmán hadsereg étel- és ital-utánpótlásának rendszere az 1658. évi erdélyi hadjárat tükrében. PhD-értekezés, kézirat. Szeged, 2015.
- Hammer-Purgstall*, 1830 *Hammer-Purgstall, Joseph*: Geschichte des Osmanischen Reiches. VI. Bd. Von der Großwesirschaft Mohammed Köprülü's bis zum Karlowitzer Frieden. 1656–1699. Pest, 1830.
- Hengerer*, 2012 *Hengerer, Mark*: Kaiser Ferdinand III. (1608-1657) Eine Biographie. Wien – Köln – Weimar, 2012.
- Hering*, 1994 *Hering, Gunnar*: Panagiutis Nikusios als Dragoman der kaiserlichen Gesandtschaft in Konstantinopel. In: Jahrbuch der österreichischen Byzantinistik. Bd. 44. (1994) 143–178. p.
- Höbelt*, 2008 *Höbelt, Lothar*: Ferdinand III. (1608–1657). Friedenskaiser wider Willen. Graz, 2008.
- Huber*, 1898 *Huber, Alfons*: Österreichs diplomatische Beziehungen zur Pforte 1658–1664, In: Archiv für österreichische Geschichte. 85. (1898) 511–587. p.
- Janos*, 2005–2006 *Janos, Damien*: Panaiotis Nicousios and Alexander Mavrocordatos: The Rise of the Phanariots and the Office of Grand Dragoman in the Ottoman Administration in the Second Half of the Seventeenth Century. In: Archivum Ottomanicum 23. (2005–2006) 177–196. p.

- Kármán*, 2001 *Kármán Gábor*: Svéd diplomácia a Portán 1657–1658. Claes Ralamb és Gotthard Welling konstantinápolyi követsége. In: *Sic Itur ad Astra* 12. (2001) 1–2. sz. 53–85. p.
- Kármán*, 2006 *Kármán Gábor*: A bellum iustum-érvelések II. Rákóczi György háborúiban. In: *Századok* 140. (2006) 3. sz. 939–971. p.
- Kármán*, 2011 *Kármán Gábor*: Erdélyi külpolitika a vesztfáliai béke után. Bp., 2011.
- Kármán*, 2012 *Kármán Gábor*: II. Rákóczi György 1657. évi lengyel hadjáratának diplomáciai háttere. In: *Századok* 142. (2012) 5. sz. 1049–1084. p.
- Kármán*, 2013 *Kármán Gábor*: Egy közép-európai odüsszeia a 17. században. Harsányi Nagy Jakab élete. Bp., 2013.
- Kármán*, 2020 *Kármán Gábor*: Confession and Politics in the Principality of Transylvania 1644–1657. Göttingen, 2020.
- Katkó*, 2009 *Katkó Gáspár*: A krími tatárok fogságába esett erdélyi sereg története (1657–1675). In: Szerencsének elegyes forgása. II. Rákóczi György és kora. Szerk.: Kármán Gábor – Szabó András Péter. Bp., 2009. 205–240. p.
- Kerekes*, 2004 *Kerekes Dóra*: A császári tolmácsok a magyarországi visszafoglaló háborúk idején. In: *Századok* 138. (2004) 5. sz. 1189–1228. p.
- Kerekes*, 2007 *Kerekes Dóra*: Kémek Konstantinápolyban: a Habsburg információszerzés szervezete és működése a magyarországi visszafoglaló háborúk idején (1683–1699). In: 141. (2007) 5. sz. 1217–1269. p.
- Kolçak*, 2016 *Kolçak, Özgür*: Walter Leslie Habsburg-követ látogatása a Portán. In: *Aetas* 31. (2016) 3. sz. 99–127. p.
- Koltai*, 2002 *Koltai András*: Egy magyar főrend pályafutása a császári udvarban: Batthyány Ádám (Bécs 1630–1659). In: *Korall* 3. (2002). 2. sz. 55–78.

- Kovács, 2015* *Kovács Ágnes*: Habsburg–oszmán diplomácia a harminc éves háború utolsó éveiben. Alexander Greiffenklau von Vollrats rezidensi tevékenysége. In: Paletta. II. kora újkortörténeti tudományos diákkonferencia. Tanulmánykötet. Szerk.: Bódai Dalma – Vida Bence. Bp., 2015. 93–111. p.
- Kovács, 2016* *Kovács Ágnes*: Alexander Greiffenklau von Vollrats első rezidensi éve Konstantinápolyban. In: Kút (2016) 25–39. p. URL: <http://hdl.handle.net/10831/32204> (letöltve: 2016. 11. 18.)
- Kovács, 2018* *Kovács Ágnes*: Der Einfluss kaiserlicher Diplomatie auf die osmanische politische Entscheidungsfindung. Zusammenhänge dem Feldzug von Georg Rákóczi I. von 1644–1645 betreffend. In: Fejezetek Erdély történetéből. Szerk.: Tötös Áron. Nagyvárad, 2018. 279–290. p.
- Kósa, 1942* *Kósa János*: II. Rákóczi György. Bp., 1942.
- Kruppa, 2019* *Kruppa Tamás*: II. Rákóczy György, a Szentszék és Vence 1658-ban. In: Háborúk, alkotások, életutak. Tanulmányok a 17. század közepének európai történelméről. Szerk.: Nagy Gábor – Viskolcz Noémi. Miskolc, 2019. 70–83. p.
- Márki, 1896* *Márki Sándor*: A pálülési ütközet 1658. július 6-án. In: Hadtörténelmi Közlemények 9. (1896) 1. sz. 123–125. p.
- Meienberger, 1973* *Meienberger, Peter*: Johann Rudolf Schmid zum Schwarzenhorn als kaiserlicher Resident in Konstantinopel in den Jahren 1629–1643. Ein Beitrag zur Geschichte der diplomatischen Beziehungen zwischen Österreich und der Türkei in der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts. Bern – Frankfurt am Main, 1973.
- Pálffy, 1997* *Pálffy Géza*: Kerületi és végvidéki főkapitányok és főkapitány-helyettesek Magyarországon a 16–17. században. In: Történelmi Szemle 39. (1997) 2. sz. 257–288. p.

- Pálffy, 2006* *Pálffy Géza*: A modern hadtörténetírás további kutatásra váró iratanyagáról. Az Udvari Haditanács XVI–XVII. századi iratai. In: *Hadtörténelmi Közlemények* 119. (2006) 2. sz. 538–559. p.
- Papp, 1991* *Papp Sándor*: Három török dokumentum Barcsai Ákos erdélyi fejedelem hatalomra kerüléséről. In: *Acta Academicae Paedagogicae Szegediensis. Sectio Humana*. Szerk.: Szegfű László, 1989–1990. Szeged, 1991. 21–31. p.
- Papp, 2009* *Papp Sándor*: II. Rákóczi György és a Porta. In: *Szerencsének elegyes forgása. II. Rákóczi György és kora*. Szerk.: Kármán Gábor – Szabó András Péter, Bp., 2009. 99–170. p.
- Papp, 2016* *Papp Sándor*: Egy Habsburg-követ, Simon Reniger oszmán kapcsolathálózata. In: *Aetas* 31. (2016) 3. sz. 40–53. p.
- Papp, 2019* *Papp Sándor*: Amikor a nagyvezír választott fejedelmet Erdélynek. Köprülü Mehmed pasa audienciája 1658-ban. In: *Háborúk, alkotások, életutak. Tanulmányok a 17. század közepének európai történelméről*. Szerk.: Nagy Gábor – Viskolcz Noémi. Miskolc, 2019. 120–133. p.
- Péter, 1975* *Péter Katalin*: A magyar romlásnak századában. Bp., 1975.
- Sienell, 2001* *Sienell, Stefan*: Die Geheime Konferenz unter Kaiser Leopold I. Personelle Strukturen und Methoden zur politischen Entscheidungsfindung am Wiener Hof. Frankfurt am Main – Berlin – Bern – Bruxelles – New York – Oxford–Wien, 2001.
- Somel, 2009* *Selcuk Akşin Somel*: Mehmed IV. In: *Encyclopedia of the Ottoman Empire*. Eds.: Gábor Ágoston–Bruce Masters. New York, 2009. 370–371. p.
- Spielman, 1981* *Spielman, John P.*: Leopold I. Zur Macht nicht geboren, Graz – Köln – Wien, 1981.

- Spuler*, 1935 *Spuler, Bertold*: Die Europäische Diplomatie in Konstantinopel bis zum Frieden von Belgrad (1739). Teil. 3. Listen der in Konstantinopel anwesenden Gesandten bis in die Mitte des 18. Jhdts. In: Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven, Neue Folge, 11. (1935) 3–4. sz. 313–366. p.
- Strohmeyer*, 2013 *Strohmeyer, Arno*: Kategorisierung und Denkschemata in diplomatischer Kommunikation: Johann Rudolf Schmid zum Schwarzenhorn als kaiserlicher Resident an der Hohen Pforte (1629–1643). In: Politische Kommunikation zwischen Imperien. Der diplomatische Aktionsraum Südost- und Osteuropa. Hrsg: Barth-Scalmani, Gunda – Rudolph, Harriet –Steppan, Christian. Innsbruck, 2013. 21–29. p.
- Szabados*, 2016a *Szabados János*: Habsburg–oszmán kommunikáció a 17. század derekán. Johann Dietz császári futár halálának körülményei és következményei. In: Szóra bírni az újkort. KoraújkorÁSZ. A III. KoraújkorÁSZ doktorandusz konferencia tanulmányai. Szerk.: Hende Fanni – Pataki Katalin – Bodnár-Király Tibor. Bp., 2016. 192–216. p.
- Szabados*, 2016b *Szabados János*: „...Inquisition wider Emericum Balassa in puncto des erschossenen Diezens...” (Vizsgálat Balassa Imre ellen a lelőtt Dietz ügyében). In: Hadtörténelmi Közlemények 129. (2016) 2. sz. 559–581. p.
- Szabados*, 2016c *Szabados János*: A 17. századi Habsburg-hírszerzés „gyöngyszeme” – Hans Caspar budai titkos levelező (1646–1659) munkássága. Vázlat egy nagyobb összefoglaláshoz. In: Aetas 31. (2016) 3. sz. 77–92. p.
- Szabados*, 2018 *Szabados János*: „Ih awer befleise mih, daß ih sie beidte zue nahbarn mahen khan.” – Die Karriere des deutschen Renegaten (Hans Caspar) in Ofen (1627–1660) im politischen und kulturellen Kontext. PhD-értekezés. I., kézirat. Szeged, 2018.

- Szabados*, 2019b *Szabados János*: Újabb javaslat a vezekényi csata értelmezéséhez. In: *Hadtörténelmi Közlemények* 132. (2019) 4. sz. 783–808. p.
- Szabó*, 2008 *Szabó András Péter*: Esterházy Pál nádor néhány erdélyi vonatkozású iratmásolata. Ismeretlen források az 1658–1659. esztendőök történetéhez. In: *Lymbus. Magyarságtudományi Forrásközlemények* 6. (2008) 63–92. p.
- Szabó*, 2012 *Szabó András Péter*: „De profundis”. Nemzeteszmék az 1657 utáni évek erdélyi válságában. In: *Századok* 146. (2012) 5. sz. 1085–1160. p.
- B. Szabó*, 2001 *B. Szabó János*: II. Rákóczi György 1658. évi török háborúja. In: *Hadtörténelmi Közlemények* 114. (2001) 2–3. sz. 231–278. p.
- B. Szabó*, 2006 *B. Szabó János*: Erdély katasztrófája 1658-ban. A védelem összeomlásának politikai és pszichológiai okai. In: *Aetas* 21. (2006) 2–3. sz. 204–218. p.
- B. Szabó*, 2016 *B. Szabó János*: „Sors bona nihil aliud” Az 1657. évi erdélyi ’Blitzkrieg’ kudarca Lengyelországban. In: *Művészet és mesterség. Tisztelgő kötet R. Várkonyi Ágnes emlékére*. Szerk.: Horn Ildikó et al. II. kötet. Bp., 2016. 231–251. p.
- B. Szabó*, 2019 *B. Szabó János*: Erdély tragédiája 1657–1662. Bp., 2019.
- B. Szabó–Sudár*,
2012 *B. Szabó János – Sudár Balázs*: „Independens fejedelem az Portán kívül”. II. Rákóczi György oszmán kapcsolatai. Esettanulmány az Erdélyi fejedelemség és az Oszmán Birodalom viszonyának történetéhez (1. rész). In: *Századok* 147. (2012) 5. sz. 1017–1048. p.
- B. Szabó–Sudár*,
2013 *B. Szabó János – Sudár Balázs*: „Independens fejedelem az Portán kívül” II. Rákóczi György oszmán kapcsolatai. Esettanulmány az Erdélyi fejedelemség és az Oszmán Birodalom viszonyának történetéhez. (2. rész). In: *Századok* 148. (2013) 4. sz. 931–999. p.

- Toma*, 2012 *Toma Katalin*: Egy dunántúli nagyúr erdélyi kapcsolatai. Nádasdy III. Ferenc és II. Rákóczi György. In: Századok 146. (2012) 5. sz. 1161–1188. p.
- Tóth*, 2018 *Tóth Hajnalka*: Mennyit ér egy magyar lovas hadnagy? Egy rabkiváltás története diplomáciatörténeti kontextusban a 17. század közepéről. In: Századok 152. (2018) 2. sz. 247–284. p.
- J. Újváry*, 2006 *J. Újváry Zsuzsanna*: „De valamíg ez világ fennáll, mindennek szép koronája fennáll”. A vezekényi csata és Eszterházy László halála. In: Hadtörténelmi Közlemények, 119. (2006) 4. sz. 943–972. p.
- R. Várkonyi*, 1994 *R. Várkonyi Ágnes*: A „kereszténység Achillese”, In: *Europica varietas — Hungarica varietas. Tanulmányok.* Szerk.: R. Várkonyi Ágnes, Bp., 1994. 76–90. p.
- R. Várkonyi*, 2005 *R. Várkonyi Ágnes*: Európai játéktér – magyar politika 1657–1664. In: *Az értelem bátorsága. Tanulmányok Perjés Géza emlékére.* Szerk.: Hausner Gábor, Bp., 2005, 577–614. p.
- Várkonyi*, 2008 *Várkonyi Gábor*: A nádor és a fejedelem. Gondolatok Wesselényi Ferenc és II. Rákóczi György kapcsolatáról. In: *Portré és Imázs. Politikai propaganda és reprezentáció a kora újkorban.* Szerk.: G. Etényi Nóra – Horn Ildikó. Bp., 2008. 147–162. p.
- Várkonyi*, 2009 *Várkonyi Gábor*: Wesselényi Ferenc nádorrá választása, In: *Szerencsének elegyes forgása. II. Rákóczi György és kora.* Szerk.: Kármán Gábor – Szabó András Péter, Bp., 2009. 301–323. p.
- Várkonyi*, 2019 *Várkonyi Gábor*: Ütközőpályán: Wesselényi Ferenc nádor állásfoglalása II. Rákóczi György erdélyi fejedelem politikájáról, 1658. In: *Háborúk, alkotások, életutak. Tanulmányok a 17. század közepének európai történelméről.* Szerk.: Nagy Gábor – Viskolcz Noémi. Miskolc, 2019. 172–179. p.